



Δελτίο

ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΜΠΕΝΑΚΗ THE FRIENDS OF THE BENAKI MUSEUM

Αγαπητοί Φίλοι,
Κατά τις τελευταίες δεκαετίες η Ευρώπη επανακαλύπτει το Ισλάμ, αυτή τη φορά όχι μέσω της σύγκρουσης, των κατακτήσεων, των βιαιοτήτων και των λεηλασιών, αλλά μέσω της έλευσης και μόνιμης εγκατάστασης στο ίδιο το έδαφος της πληθυσμών από τη Βόρεια Αφρική και την Εγγύς και Μέση Ανατολή, φορέων του ισλαμικού πολιτισμού. Η Ελλάδα, στο σταυροδρόμι των δύο κόσμων –χριστιανικού και μουσουλμανικού– έπαιξε πάντοτε και οφείλει να συνεχίσει να παίζει ρόλο μεσολαβητή, χώρο επικοινωνίας και συνδιάλλαγής των δύο πολιτισμών.

Το Μουσείο Μπενάκη συμβάλλει με τις δικές του δυνάμεις στο ρόλο αυτό: με την ίδρυση και λειτουργία του **Μουσείου Ισλαμικής Τέχνης** στον Κεραμεικό, όπου εκθέτει την εξαιρετική συλλογή του αντικειμένων από το μεγαλύτερο μέρος των χωρών όπου εξαπλώθηκε το Ισλάμ, καλύπτοντας ένα πολύ μεγάλο χρονικό φάσμα: από την εμφάνιση της νέας θρησκείας τον 7ο αι. μ.Χ. ως τις μέρες μας. Η συμβολή αυτή αναγνωρίστηκε εξ άλλου για μία ακόμη φορά προσφάτως, κατά την υποδοχή των Φίλων στην Αιγυπτιακή Προεβία από τον Πρόεδρο και το Μορφωτικό Ακόλουθο της τόσο φιλικής προς τον Ελληνισμό χώρας, κ. Hamdi Sanad Loza και Tarek Radwan. Το κύριο άρθρο του παρόντος τεύχους είναι αφιερωμένο σε εκθέματα αυτού ακριβώς του τμήματος του Μουσείου, και μάλιστα σε μία λιγότερο προβεβλημένη όψη τους: στις **επιγραφές** που φέρουν πολλά υφάσματα, ψάθες, πήλινα και γυάλινα αγγεία, μετάλλινα αντικείμενα, έργα ξυλογλυπτικής. Μέσω αυτών διατηρείται ες αεί στη μνήμη το όνομα των δημιουργών και του ιδιοκτήτη τους, καθώς και ο τόπος κατασκευής τους, ή οι ενχές τις οποίες απηύθυνε ο τεχνίτης που τα κατασκεύασε στον παραγγελιοδότη.

Από το ίδιο τμήμα μάς έρχεται μία ακόμη παρουσίαση: η **συλλογή κοσμημάτων της Ελένης Γλαβάνη-Miller**, πρόσφατο απόκτημα του Μουσείου, με ιδιαίτερος πρωτότυπο αντικείμενο (αργυρά κοσμήματα των ορεινών φυλών της Λιβύης), σπάνια πληρότητα, αλλά και εξαιρετική τεκμηρίωση, στην οποία προέβη η ίδια η κάτοχος και εν συνεχεία δωρήτρια της συλλογής ήδη από την εποχή που ξεκίνησε να τα συγκεντρώνει, διασώζοντάς τα από βέβαιη καταστροφή.

Η συμμετοχή του Τμήματος Συντήρησης και των πολυάριθμων εξειδικευμένων εργαστηρίων του στην κοινή προσπάθεια διατήρησης των υλικών καταλοίπων του ελληνικού πολιτισμού είναι παγκοίμως γνωστή και έχει προβληθεί από το Δελτίο των Φίλων πολλές φορές στο παρελθόν. Σε αυτό το τεύχος δημοσιεύονται οι εργασίες συντήρησης και έκθεσης ενός εξέχοντος ιστορικού κειμηλίου, **της σημαίας του Ελληνικού Προξενείου της Ρόδου**, η οποία χρησιμοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της ιταλικής κατοχής, αντικαταστάθηκε από εκείνη του Γ' Ράιχ από τα στρατεύματα της γερμανικής κατοχής, και στη συνέχεια συμβόλισε με το βέλτιστο τρόπο την πολυπόθητη απελευθέρωση της Ρόδου και της Δωδεκανήσου μετά από αιώνες ξενικής κατοχής με την έπαρσή της και πάλι στις 7 Μαρτίου 1948, κατά την τελετή της ενσωμάτωσης των πολύπαθων νησιών στον ελλαδικό κορμό.

Με την ενδιαφέρουσα αυτή ύλη, τον τακτικό απολογισμό των ποικίλων εκδηλώσεων του προηγούμενου εξαμήνου και το επετειακό αφιέρωμα στη διαμόρφωση ενός από τους κεντρικούς οδικούς άξονες της πόλης μας, της λεωφόρου Βασιλέως Κωνσταντίνου-Αρδητού και στα παρτίσινα ιερά, σας ευχόμαστε **Κ α λ ό Κ α λ ο κ α ί ρ ι !**



Ασημένιο περιδέραιο από υφασμάτινη ταινία και σειρές κρεμαστών φυλακτών με αστέρια, στα οποία εγγράφεται η λέξη Αλλάχ, μισοφέγγαρα, μικρά σχηματοποιημένα κέρατα ζώων και το χέρι της Φατιμά. Μήκ. 41 εκ., ύψ. 16 εκ.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΦΙΛΩΝ



Χάρης Ακροβιάδης



Το παιδικό χορευτικό συγκρότημα στο κέντρο της αίθουσας και τον ενδιαφέροντος

Οι συνδαιτυμόνες παρακολουθούν το χαιρετισμό της Προέδρου, κ. Αιμιλίας Γερουλιάνου

Το καλωσόρισμα της καινούργιας χρονιάς

Τη 14η Ιανουαρίου 2009 πραγματοποιήθηκε το παραδοσιακό ετήσιο δείπνο των Φίλων με το κόψιμο της πρωτοχρονιάτικης πίτας για την υποδοχή του καινούργιου χρόνου. Αυτή τη χρονιά υπήρξε μια πρωτοτυπία! Η εκδήλωση διανθίστηκε με στοιχεία ποντιακού πολιτισμού, για να τιμηθεί ο ποντιακός ελληνισμός που αποτελεί ένα δυναμικό στοιχείο της ελληνικής κοινωνίας και ξεπερνά σε αριθμό τους 1.400.000 Έλληνες πολίτες. Ο κ. Τάκης Χριστοφιλέας εξέπληξε τα μέλη μας που βρέθηκαν στην εκδήλωση με τις γευστικότερες ποντιακές λιχουδιές που παρασκευάσε με ιδιαίτερη επιμέλεια. Το παιδικό χορευτικό συγκρότημα του Συλλόγου

Ποντίων *Η Τραπεζούς*, με τους όμορφους χορούς του και τη χάρη των λιλιπούτειων χορευτών, σκόρπισε στους συνδαιτυμόνες χαρά και αισιοδοξία, γι' αυτό και απέσπασε θύελλα χειροκροτημάτων. Ο ποντιακής καταγωγής ηθοποιός Λάζος Τερζάς απήγγειλε ποίηση του Καβάφη σχετική με τη χαμένη πατρίδα του Πόντου. Η εκδήλωση διανθίστηκε με μοναδικές φωτογραφίες της Πελοποννήσου, της Αττικής, της Εύβοιας και της γέφυρας Ρίου-Αντιρρίου, τις οποίες τράβηξε από μεγάλο ύψος ο ποντιακής καταγωγής ρώσος αστροναύτης Θεόδωρος Γιουτζίν-Γραμματικόπουλος. Στην εκδήλωση παρευρέθησαν τα μέλη της Διοικούσας Επιτροπής κ. Αιμιλία Γερουλιάνου, Μιχαήλ Μελάς

και Γιάννης Πυργιώτης, καθώς και ο Διευθυντής του Μουσείου κ. Άγγελος Δεληβορριάς και η κ. Ειρήνη Γερουλιάνου. Επίσης, παρευρέθησαν οι κ. Δημήτρης Τομπουλίδης, Πρόεδρος της Παγκόσμιας Συνομοσπονδίας Ποντιακών Σωματείων, Θεόδωρος Στολτίδης, Γενικός Γραμματέας, και Σταύρος Κιβωτίδης, μέλος του Δ.Σ. της Συνομοσπονδίας. Λίγες μέρες μετά, το Δ.Σ. των Φίλων έλαβε μια θερμότατη ευχαριστήρια και συγχαρητήρια επιστολή από την Παγκόσμια Συνομοσπονδία Ποντιακών Σωματείων για την ωραία αυτή εκδήλωση, η οποία θα μείνει αξέχαστη σε όσους συμμετείχαν.

Νίκος Βασιλάτος

Ενημερωτικό Δελτίο των Φίλων του Μουσείου Μπενάκη

Πλατεία Φιλικής Εταιρείας 15, 106 74 Αθήνα
Τηλ.: 210-7229958, Fax: 210-7298183, E-mail: friendbm@hol.gr
Ώρες Γραμματείας: Δευτέρα-Παρασκευή 9-2 μ.μ.

Συντακτική Επιτροπή:

Διοικητικό Συμβούλιο των Φίλων του Μουσείου Μπενάκη
Υπεύθυνος σύνταξης: Σταύρος Ι. Αρβανιτόπουλος
Γραμματεία: Μαριέλλα Τσαλδάρη

Art Director: Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος

Το παρόν τεύχος του Ενημερωτικού Δελτίου εκδόθηκε με την ευγενική χορηγία της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος



ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ

ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Μερικοί Φίλοι είχαμε την τύχη να επισκεφθούμε στις 24 Νοεμβρίου το **εργαστήριο του Δ. Αρμακόλα**, του καλλιτέχνη που γεννήθηκε γλύπτης, αφού από την ηλικία των 13 ετών δημιουργούσε έργα πήλινα και τα εξέθετε. Σπουδασμένος στην Αθήνα (Α.Σ.Κ.Τ.) και στο Παρίσι, διαθέτει έργο ποικιλόμορφο εξαιρετικής τέχνης και ομορφιάς. Επηρεασμένος από τις τάσεις της κάθε εποχής, χωρίζει το έργο του σε δεκαετίες. 1960: επιρροή αφηρημένης τέχνης, 1970: καμπύλες και οξεία στοιχεία αναμειγνύονται, 1980: ποιητικά οράματα. Ξεναγηθήκαμε από τον ίδιο τον καλλιτέχνη, θαυμάσαμε τη δουλειά του και απολαύσαμε τη ζεστή φιλοξενία του*.

**Με κατάπληξη πληροφορηθήκαμε στις 16 Μαΐου 2009 τον αδόκητο θάνατο του μεγάλου γλύπτη, γεγονός που μας γέμισε θλίψη, αλλά και νοσταλγία για τις εξαιρετικές ώρες που περάσαμε κοντά του πριν από λίγους μόλις μήνες.*

Ρωξάνη Τσιμπιροπούλου

Στο ωραίο πλακωτικό κτήριο της οδού Σχολείου 8, το οποίο στεγάζει το **Σωματείο Ελληνικοί Χοροί-Δόρα Στράτου**, φωλιάζει ένα πολύτιμο κομμάτι της ελληνικής παράδοσης. Αποτελεί στην κυριολεξία ένα ζωντανό μουσείο, διότι οι δεκάδες χορευτές του συγκροτήματος, διοικητικοί υπάλληλοι, συντηρητές και εξειδικευμένο προσωπικό κάτω από τις ακαταπρόνοητες και συνεχείς προσπάθειες του Προέδρου του, Καθηγητή Αλκη Ράφτη, αποτελούν ένα μελίσσι, το οποίο βρίσκεται σε εγρήγορση όχι μονάχα στη διάρκεια των καλοκαιρινών παραστάσεων αλλά ολόκληρου του έτους. Η επίσκεψη των Φίλων στις 8 Δεκεμβρίου στα γραφεία του Σωματείου ήταν ενημερωτική, αλλά συγχρόνως αποτέλεσε και ένα ταξίδι στο έργο και τη ζωή της δημιουργού του, της «ονειροπόλας, μαχητικής, βαθειά Ελληνίδας» Δόρας Στράτου. Ένα ταξίδι όχι μονάχα νοερό, αλλά και χειροπιαστό, αφού μας άνοιξαν τις αίθουσες με τις εκατοντάδες αυθεντικές ενδυμασίες και εξαρτήματα της ελληνικής λαϊκής φορεσιάς, τα οποία φυλάσσονται με ευλάβεια και πολλές φορές χρησιμοποιούνται στις παραστάσεις.

Κατερίνα Αγραφιώτη

Μια ομάδα Φίλων είχαμε την τύχη να επισκεφθούμε το **Μουσείο Ποντιακού**

Ελληνισμού στην Άνω Νέα Σμύρνη στις 29 Ιανουαρίου και να ξεναγηθούμε από την εξαιρετική Έφορο του κ. Λένα Καλλιδου. Το Μουσείο περιλαμβάνει πλέον των 1.000 αντικείμενα, όπως εικόνες, λειτουργικά είδη, πατριαρχικά σιγίλλια, σπάνιες εκδόσεις βιβλίων, παραδοσιακά ενδύματα και κοσμήματα, είδη λουτρού, είδη αστικής οικιακής, χάλκινα σκεύη, μουσικά όργανα κ.λπ., τα περισσότερα τοποθετημένα μέσα σε προθήκες. Είδαμε σε μία πλευρά αναπαράσταση αγροτικού σπιτιού. Το υλικό του Μουσείου έχει οργανωθεί σε



32 θεματικές ενότητες, που καλύπτουν τη διαδρομή των Ελλήνων στον Πόντο από την αρχαιότητα μέχρι τον ξεριζωμό και την προσφυγιά, καθώς επίσης και την εγκατάστασή τους στην Ελλάδα. Φύγαμε με τα μάτια βουρκωμένα.

Ρ.Τ.

Τα περισσότερα μέλη της παρέας των Φίλων που επισκεφθήκαμε στις 4 Φεβρουαρίου τη **Συλλογή Εμφιετόγλου** είχαν ακουστά για τη ρομαντική κατοικία, η οποία άλλοτε ανήκε στην οικογένεια Βορρέ και είχε το σαγηνευτικό όνομα *Η Βίλλα με τα νούφαρα*. Σήμερα το παλιό κτήριο, ανακαινισμένο μετά από μια καταστροφική πυρκαγιά, ανήκει μαζί με τη γύρω έκταση των 60 στρεμμάτων και ορισμένα νεότερα κτί-

σματα στον Πρόδρομο Εμφιετόγλου και στεγάζει –εκτός της κατοικίας του συλλέκτη– 750 έργα ελληνικής ζωγραφικής, γλυπτικής, βίντεο, χαρακτηριστικής και φωτογραφίας, 260 καλλιτεχνών από τα μέσα του 19ου αιώνα έως σήμερα. Οι Φίλοι με την καθοδήγηση της ιστορικού τέχνης, κ. Ευγενίας Αλεξάκη, περιηγηθήκαμε τις αίθουσες με τα έργα, τα οποία αντιπροσωπεύουν ένα ευρύ φάσμα της εικαστικής έκφρασης διαφορετικών περιόδων του ελλαδικού χώρου. Ακόμη, η συλλογή Εμφιετόγλου προσφέρει πολύτιμα εκπαιδευτικά προγράμματα σε παιδιά και νέους, οι οποίοι με αυτό τον τρόπο έχουν την ευκαιρία να εξοικειωθούν με την τέχνη μέσα από σύγχρονες παιδαγωγικές μεθόδους ενεργητικής διδασκαλίας.

Κ.Α.

Το εξαιρετικό **Μουσείο Νεοελληνικής Χαρακτικής Γρηγοράκη** στεγάζεται σε ένα ωραιότατο κτήριο με εξίσου όμορφο περιβάλλοντα χώρο στο Ψυχικό. Ο κ. Ν. Γρηγοράκης, ιδρυτής του Μουσείου και συλλέκτης, ξενάγησε στις 7 Φεβρουαρίου τους Φίλους στη σπάνια συλλογή του και μας μίλησε για τη χαρακτηριστική γενικώς. Στην Ελλάδα η χαρακτηριστική αναπτύχθηκε στο Άγιον Όρος από τους μοναχούς (εικόνες με τεχνική ξυλογραφίας) και από το 1815 και στα Επτάνησα (Σχολείο Καλών Τεχνών). Στην Αθήνα ο πρώτος που δίδαξε χαρακτηριστική στη Σχολή Ωραίων Τεχνών ήταν μοναχός από το Άγιον Όρος. Επίσημη έδρα χαρακτηριστικής ιδρύθηκε το 1932 στη Σχολή Καλών Τεχνών πλέον, με καθηγητή τον περίφημο Γ. Κεφαλληνό. Μαθητές του ήταν ο Τάσος, η Βάσω Κατράκη κ.ά. Το 1936-37 αποφοίτησαν από τη Σχολή οι πρώτοι χαρακτές, οι οποίοι έλαβαν μέρος στην Α' Πανελλήνια Έκθεση Χαρακτικής στο Ζάππειο το 1938, όπου εκτέθηκαν 250 έργα φτιαγμένα από 28 καλλιτέχνες. Αυτή τη συλλογή μεταξύ άλλων πολλών κατέχει ο κ. Γρηγοράκης και την παρουσιάζει στο κοινό αυτή την περίοδο.

Ρ.Τ.

Στο **Ίδρυμα Εικαστικών Τεχνών και Μουσικής Β. & Μ. Θεοχαράκη** οι Φίλοι ξεναγηθήκαμε στις 20 Φεβρουαρίου στην έκθεση: **Οι Εποχές των Μοντέρνων: από τον Monet στον Yves Klein**. Τα έργα των κορυφαίων ευρωπαϊών καλλιτεχνών προέρχονται από τη συλλογή του Μουσείου Μοντέρνας Τέχνης



Σταύρος Ι. Αθβαντιπόυλος

Στο χώρο υποδοχής της Εθνικής Πινακοθήκης, περιβαλλόμενοι από προσωπογραφίες των Διοικητών της Ε.Τ.Ε.

Saint-Etienne Métropole της γαλλικής πόλης Saint-Etienne. Οι πίνακες καλύπτουν τρεις ιστορικές περιόδους της μοντέρνας και σύγχρονης τέχνης: τις πρωτοπορίες των δεκαετιών '20 και '30 (Κυβισμός, Ντανταϊσμός, Σουρεαλισμός), των δεκαετιών '40 και '50 (Άμορφη Τέχνη, Λυρική Αφαίρεση) καθώς και τους ριζοσπαστικούς ρεαλισμούς της δεκαετίας του '60 (Νεορεαλισμός, Αφηγηματική Απεικόνιση). Φύγαμε με ανάμεικτα συναισθήματα θαυμασμού και προβληματισμού.

P.T.

Στις 25 Φεβρουαρίου οι Φίλοι, στο πλαίσιο της γνωριμίας μας με τα λιγότερο γνωστά αλλά εξ ίσου σημαντικά και ενδιαφέροντα Μουσεία, επισκεφθήκαμε το **Σιδηροδρομικό Μουσείο Αθηνών** και ξεναγηθήκαμε λεπτομερώς από τον κ. Ευθύμιο Στεργιόπουλο. Κατά την επίσκεψή μας το μέλος μας κ. Νίκος Ρωκ-Μελάς δώρισε στο Μουσείο αντικείμενα που ανήκαν στην οικογένειά του. Μέσα από τις συλλογές του Μουσείου, που ιδρύθηκε το 1979 και στεγάζεται σε δύο κτήρια στα Σεπόλια, ξετυλίγεται η ιστορία του ελληνικού σιδηροδρόμου: ατμάμαξες, επιβατικά οχήματα, ατμομηχανές συρμών ορυχείων, τραμ, χειροκίνητες και ποδοκίνητες δροαζίνες, ένα μηχανουργείο του 1882, λέβητες, υδραντλίες, εξοπλισμός σταθμών, διάφορα όργανα και μηχανήματα. Μεταξύ των εκθεμάτων ξεχωριστή θέση έχουν η *Τίρυνθα*, η παλαιότερη ατμάμαξα στην Ελλάδα, που κατασκευάστηκε το 1884, και το βαγόνι-καπνιστήριο του Σουλτάνου Αμπντούλ Αζίζ, λάφυρο του ελληνικού

στρατού κατά τον Α' Βαλκανικό Πόλεμο. Μακέτες, φωτογραφίες και έντυπο υλικό, στολές, εισιτήρια, έπιπλα, σερβίτσια ολοκληρώνουν την περιήγηση του επισκέπτη στο χώρο και αναβιώνουν το κλίμα μιας περασμένης εποχής.

Απόστολος Βεβρέρογλου

Σε δύο διαδοχικές επισκέψεις (11 και 12 Μαρτίου) οι Φίλοι ξεναγήθηκαν στην έκθεση: **Έλληνες Ζωγράφοι από τη συλλογή της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος**, που διοργανώθηκε στην **Εθνική Πινακοθήκη**. Τις ξεναγήσεις ανέλαβαν οι ιστορικοί της τέχνης κ. Τζωρτζίνα Μεταξά και Θανάσης Σπηλιόπουλος αντίστοιχως. Η επιλογή 200 από τα 2.500 συνολικώς έργα που κατέχει η Ε.Τ.Ε. υπήρξε ιδιαίτερος επιτυχημένη, καθώς αναδείχθηκε ο διπλός σκοπός που εξυπηρετεί η απόκτησή τους από την Τράπεζα κατά τα τελευταία 168 χρόνια: αφ' ενός η καταγραφή της ιστορικής πορείας του ιδρύματος και η διαχρονική προβολή του κύρους των εκάστοτε διοικούντων μέσω της ανάθεσης φιλοτέχνησης των προσωπογραφιών τους σε διακεκριμένους ζωγράφους της εποχής τους και αφ' ετέρου η σκιαγράφηση της εξέλιξης της ελληνικής τέχνης μέσω της παραγγελίας ή της αγοράς έργων σημανόντων καλλιτεχνών. Την επιμέλεια είχε η κ. Όλγα Μεντζαφού-Πολύζου, διευθύντρια Συλλογών και Μουσειολογικού Προγραμματισμού της Πινακοθήκης.

Σ.Ι.Α.

Πολλοί Φίλοι παρακολούθησαν κατά τη διάρκεια δύο επισκέψεων (17 και 19 Μαρτίου) στο **Ίδρυμα Μείζονος Ελ-**

λητισμού την ξενάγηση στην έκθεση **Το Βραχιόλι: Νεοελληνικό και Ethnic, 19ος-20ός αιώνας**, η οποία βασίζεται στη συλλογή βραχιολιών της υπογραφούσας. Τα εκθέματα, που προέρχονται από περιοχές της Ελλάδας, των Βαλκανίων και του μικρασιατικού χώρου, καθώς και από άλλες χώρες (Ινδία, Θιβέτ, Πακιστάν, Τουρκμενιστάν κ.ά.), εκτός από την αισθητική αξία του κοσμήματος αναδεικνύουν και την ιστορική και κοινωνική του διάσταση. Ταυτοχρόνως, η έκθεση παρακολουθεί την πολυετή έρευνα της συλλέκτριας σε παλαιοπωλεία της Ελλάδας και του εξωτερικού, ενώ μέσα από το συνοδευτικό φωτογραφικό υλικό και τα κείμενα παρακολουθείται ο τρόπος χρήσης των βραχιολιών, αλλά



και ανιχνεύονται οι ανθρώπινες ιστορίες τους. Μέσα από αυτή τη διαδικασία οι κρίκοι-βραχιόλια γίνονται κρίκοι μιας άλλης αλυσίδας, που εξιστορεί τις ζωές των ανθρώπων που τα κατασκεύασαν, τα αγόρασαν, τα χάρισαν, τα αποδέχθηκαν και τα φόρεσαν. Με τον τρόπο αυτό το βραχιόλι, ως αντικείμενο της τέχνης των χρυσοκλών, αποτελεί το ένα τμήμα της έκθεσης. Ακολουθεί η ζωή του αντικειμένου δίπλα στον κάτοχό του. Την παρουσίαση των εκθεμάτων στους Φίλους ανέλαβε η υπογράφοσα.

Κατερίνα Ζωγράφου-Κορρέ

Το Σάββατο 28 Μαρτίου πολυπληθής ομάδα Φίλων, καθώς και μέλη της διπλωματικής αντιπροσωπείας της Ουκρανίας ξεναγήθηκαν στο **Πολεμικό Μουσείο Αθηνών** από τον κ. Νίκο Βασιλάτο, μελετητή της πολεμικής ιστορίας, ο οποίος έχει συγγράψει μελέτη για την ιστορία των όπλων για λογαριασμό της Ακαδημίας Αθηνών. Ο κ. Βασιλάτος, αφού μας ανέλυσε τις κοινωνικές προεκτάσεις του πολέμου, μας ξενάγησε στην περιφέρημη συλλογή Σαρόγλου, η οποία περιλαμβάνει όπλα όλων των εποχών και όλων των λαών. Πολλά από αυτά τράβηξαν την προσοχή των επισκεπτών τόσο για την περύτεχνη διακόσμησή τους όσο και για την πολυπλοκότητα της κατασκευής τους. Στη συνέχεια μάς ξενάγησε στους χώρους του Μουσείου που φιλοξενούν ενθύμια της ελληνικής πολεμικής ιστορίας από την προϊστορία μέχρι και τον πόλεμο της Κορέας. Η ξενάγηση υπήρξε γλαφυρή και αποκαλυπτική. Τέλος, πολυάριθμοι ήταν και οι πίνακες του Μουσείου με αντικείμενο την πολεμική ιστορία των Ελλήνων. Ανάμεσα στους ζωγράφους ξεχώριζαν έργα του Ροϊλού, του Μαθιόπουλου, του Κογεβίνα και της Θάλειας Φλωρά-Καραβία.

Κ.Α.

Στις 2 Απριλίου μάς επιφυλάχθηκε ιδιαίτερος θερμή υποδοχή στην **Αιγυπτιακή Πρεσβεία** από τον Πρόεδρο, κ. Hamdi Sanad Loza και το Μορφωτικό Ακόλουθο, κ. Tarek Radwan. Στο τέλος του 19ου αι., καθώς η Αθήνα αναπτυσσόταν ως ευρωπαϊκή πόλη, κτίστηκαν πολλά ιδιωτικά μέγαρα, που σήμερα φιλοξενούν αντιπροσώπους ξένων κρατών. Ο σχεδιασμός των αστικών αυτών κτηρίων είχε ως αφετηρία τον ευρωπαϊκό κλασικισμό και αναπτύχθηκε στη σκιά των απαράμιλλων προτύπων του, των κλασικών μνημείων, που επιβίωσαν μέσα στην πόλη. Από το τέλος του Β' Παγκοσμίου



Το Μέγαρο Ψύχα (σημ. Αιγυπτιακή Πρεσβεία). Δημήτρης Φιλίππιδης, Νεοκλασσικές πόλεις στην Ελλάδα (1830-1920), Αθήνα 2007, 71

Πολέμου η Αιγυπτιακή Πρεσβεία στεγάζεται σε ένα τέτοιο μέγαρο της Λεωφόρου Βασιλίσσης Σοφίας, αρχικά γνωστό ως Μέγαρο Ψύχα, το οποίο οικοδομήθηκε το 1885, με σχέδια του Ernst Ziller. Η ξενάγησή μας στους χώρους του 2ου και του 3ου κυρίως ορόφου ολοκληρώθηκε με δεξίωση, στην οποία απολαύσαμε τις γεύσεις της αιγυπτιακής κουζίνας, συνεχίζοντας την ευχάριστη συζήτηση με τους οικοδεσπότες μας.

Α.Β.

Ένα ίδρυμα ανάξιο των μεγάλων γκαλερί μοντέρνας τέχνης του εξωτερικού επισκέφθηκε μια ομάδα Φίλων το απόγευμα της 24ης Απριλίου, το Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης του **Ιδρύματος**

Δ.Ε.Σ.Τ.Ε. (Διεθνής Ελληνική Σύγχρονη Τέχνη) του κ. Δάκη Ιωάννου. Ο τίτλος της έκθεσης, **A Guest and a Host = A Ghost**, προέρχεται από έναν αφορισμό του Μαρσέλ Ντυσάν: κάθε δημιουργία γίνεται φασματικό είδωλο του διπλανού της, ώστε να μην μπορεί να ξεχωρίσει κανείς τον καλλιτέχνη οικοδεσπότη (host) από τον φιλοξενούμενο (guest), όπως μας εξήγησε η Ευγενία Σταματοπούλου, που μας ξενάγησε. Επιμελητής της έκθεσης είναι ο Μασιμιλιάνο Τζόνι, που συνεργάστηκε με τους καλλιτέχνες Μαουρίτσιο Κατελάν και Ουρς Φίσερ, περιλαμβάνονται όμως και έργα των Τζεφ Κουνς, Κίκι Σμιθ, Πολ Μακάρθι, Πάβελ Αλτχάμερ, Ρόμπερτ Γκόμπερ. Η έκθεση είναι σπονδυλωτή και αρθρώ-



Βλέποντας τα μυστήρια του Δ.Ε.Σ.Τ.Ε.



Οι Φίλοι κατά την ξενάγηση στις αίθουσες του πλήρως ανακαινισμένου Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου

νετα από μεγάλες ομάδες έργων, χωρίς να είναι θεματική με την κλασική έννοια του όρου. Μια πολύ ενδιαφέρουσα παρουσίαση, που αποδεικνύει ότι οι φωνές της δημιουργίας είναι πολύ δυνατές μέσα στους καλλιτέχνες και ότι η προσωπική έκφραση κατακτάται ποικιλοτρόπως.

Γιάννης Δρίβας

Η επίσκεψη στο **εργαστήριο του Σπύρου Βασιλείου** πραγματοποιήθηκε στις 6 Μαρτίου. Το έργο του ζωγράφου παρουσίασε η κ. Μελίνα Διάπη. Χάρη στις ενέργειες των δύο θυγατέρων του καλλιτέχνη, Δροσούλας και Δήμητρας, τόσο το σπίτι στις υπώρειες της Ακροπόλεως όσο και εκείνο στην Ερέτρια διαμορφώθηκαν ως μουσειακοί χώροι, όπου διαφυλάσσεται η μνήμη, τα έργα, το αρχείο, τα εργαστήρια του μπαρμπά-Σπύρου, και γίνεται γνωστό στις επόμενες γενεές το πολύπλευρο έργο ενός σημαντικού εκπροσώπου της νεοελληνικής τέχνης: ζωγραφικό, σχεδιαστικό, σκηνογραφικό, αγιογραφικό, συγγραφικό και εκδοτικό.

Σ.Ι.Α.

Στις 6 Μαΐου 2009 οι Φίλοι είχαμε την ευκαιρία να επισκεφθούμε το **Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής** και την τύχη να ξεναγηθούμε από τον Καθηγητή Κ. Σβολόπουλο και τους συνεργάτες του. Το Ίδρυμα συστάθηκε το 1983 με πρωτοβουλία των Κ. Τσάτσου, Κ. Τρυπάνη και Κ. Σβολόπουλου, ως κέντρο διαφύλαξης της ιστορικής μνήμης και προαγωγής της επιστημονικής έρευνας των ιστορικών γεγονότων της μεταπολεμικής περιόδου, σε συνδυασμό με τη

συστηματική μελέτη του έργου του Κ. Καραμανλή. Ο τότε Πρόεδρος της Δημοκρατίας ανταποκρίθηκε θετικά και κατέθεσε το πολιτικό του αρχείο στο κοινωφελές Ίδρυμα που θα έφερε το όνομά του. Το κτήριο του Ιδρύματος ανεγέρθηκε το 1987 στη Φιλοθέη, με σχέδιο του Ιάσονα Ρίζου, σε ιδιόκτητο οικόπεδο που προσέφερε ο ίδιος ο Κ. Καραμανλής. Κεντρικό πυρήνα αποτελεί το Αρχείο Κ. Καραμανλή, εμπλουτισμένο με τα αρχεία και άλλων σημαντικών πολιτικών προσωπικοτήτων. Περιλαμβάνονται ακόμη: οπτικοακουστικό και φωτογραφικό υλικό, προφορικές μαρτυρίες, συλλογή κειμηλίων, καθώς και Βιβλιοθήκη με περισσότερους από 40.000 τίτλους.

A.B.

Η σύγχρονη μουσειογραφική αντίληψη υπαγορεύει την έκθεση των αντικειμένων χωρίς προθήκες. Το κάθε αντικείμενο παρουσιάζεται στο δικό του χώρο, προσιτό από όλες τις πλευρές, σε διαλεκτική σχέση με τα γειτονικά και σε μερικές περιπτώσεις προσιτό και στην αφή. Με αυτές τις αρχές έχει συγκροτηθεί η έκθεση του ριζικώς ανακαινισμένου **Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου**. Οι Φίλοι το επισκεφθήκαμε την πρώτη πραγματικά ζεστή και λαμπερή μέρα της άνοιξης, το Σάββατο 9 Μαΐου. Την ξενάγηση έκανε η κ. Ελένη Μάραρη. Η βίλλα *Ιλίσια* της κόμισσας Σοφίας ντε Μαριμπούα, πιο γνωστή ως Δούκισσας της Πλακεντίας, χτίστηκε περί το 1848 και από το 1930 λειτουργεί ως Μουσείο. Μετά την ανάπλαση του συνόλου του τετραγώνου –που θα δίνει πρόσβαση στο Μουσείο και από το Λύκειο του Αριστοτέλη και από την οδό Βασ. Κωνσταντίνου– και την ολοκλήρωση των κήπων, ο χώρος θα αποτελέσει άλλο ένα κόσμημα του πολύπαθου κέντρου της Αθήνας, και με μεγάλη προσιμότητα περιμένουμε να το ξαναεπισκεφθούμε.

Γ.Δ.

ΕΚΔΡΟΜΕΣ

Στο πάντοτε γοητευτικό **Ναύπλιο** βρέθηκαν οι Φίλοι και πάλι στις 24 Ιανουαρίου. Επίκεντρο του ενδιαφέροντος αυτή τη φορά η προσωρινή έκθεση *Ιωάννης Καποδίστριας, ο πρωτομάρτυρας της Νέας Ελλάδος*, που διοργανώθηκε στο τοπικό παράρτημα της Εθνικής Πνακοθήκης. Η επιμελήτρια της έκθεσης, κ. Λαμπρινή Καρακούρη ξενάγησε τους εκδρομείς στα φιλοξενούμενα τεκμήρια της σύντομης –αλλά τόσο γόνιμης και



Οι εκδρομείς στην Πλ. Συντάγματος του Ναυπλίου, μπροστά από τους βενετικούς στρατώνες



Μικρή αλλά με πάθος η ομάδα των ταξιδιωτών στη Ναύπακτο και το Γαλαξίδι

καθοριστικής για τη μετέπειτα εξέλιξη του Ελληνισμού και του νέου ελληνικού κράτους- πορείας του μεγάλου Κυβερνήτη. Ακολούθησε η περιήγηση στους θησαυρούς του Πελοποννησιακού Λαογραφικού Ιδρύματος, του περιήγησης δημιουργήματος της Ιωάννας Παπαντωνίου, και η εξόρμηση ολοκληρώθηκε με γεύμα και περίπατο στα σαγηνευτικά στενά της ιστορικής πόλης.

Σ.Ι.Α.

Στις 3-5 Απριλίου πραγματοποιήθηκε η εκδρομή των Φίλων στη **Ναύπακτο** και το **Γαλαξίδι**. Ήταν μια εκδρομή που θα μείνει αξέχαστη σε εμάς που την ζήσαμε. Επισκεφθήκαμε το καστρόπιτο, σήμερα Ίδρυμα Μάρκου Μπότσαρη, ενώ ξεναγηθήκαμε και μνηθήκαμε στα μυστικά του κάστρου από τον Πρόεδρο, κ. Ν. Βασιλάτο, ο οποίος έχει βραβευθεί από την Ακαδημία Αθηνών για τις μελέτες του γύρω από την οχρωματική αρχιτεκτονική. Επισκεφθήκαμε το ιστορικό μοναστήρι της Βαρνάκοβας, κέντρο αντίστασης κατά των Τούρκων την εποχή της Ελληνικής Επανάστασης. Στην επιστροφή μας σταματήσαμε στο ωραίο και γραφικό Γαλαξίδι για να επισκεφθούμε τις εξαιρετικής τέχνης εκκλησίες του και το πολύ ενδιαφέρον Ναυτικό Μουσείο του. Τέλος, πήγαμε στη βυζαντινή μονή του Σωτήρος, όπου με λύπη διαπιστώσαμε την κακή κατάσταση της ιστορικής εκκλησίας. Φεύγοντας, δώσαμε μια υπόσχεση: πως θα φροντίσουμε για την αποκατάσταση του ναού· και θα κρατήσουμε το λόγο μας!

P.T.

«Et in Arcadia ego»: η γνωστή φράση βρήκε την πληρότητά της κατά τη διάρκεια της ημερήσιας εκδρομής το Σάββατο 23 Μαΐου στην **Αρκαδία** και ιδιαίτερα στο **Λεβίδι**, που ζηλευτά κρατάει το χρώμα του στις γοητευτικές πλαγιές του Μαινάλου. Η επίσκεψή μας στο εναρμονισμένο με το ορεινό περιβάλλον ξενοδοχείο *Καλλιστώ* μάς προσέφερε εκτός από μια στάση χαλάρωσης και κουβεντούλας και μια πολύ ευχάριστη έκπληξη. Στον υπόγειο χώρο του απολαύσαμε το Αρκαδικό Μουσείο Τέχνης και Ιστορίας, στις καλαίσθητες αίθουσες του οποίου ξετυλίγεται μέσα από χαρακτηριστικά, ζωγραφικά, χαλκογραφίες και φωτογραφίες ένα πανώριο πανόραμα της Αρκαδίας μέσα στους αιώνες. Ζήσαμε με τη βοήθεια του συγγραφέως, ιστορικού τέ-

χνης και συλλέκτη κ. Νίκου Γρηγοράκη τη γοητεία αυτού του τόπου, ο οποίος προσέφερε ποικιλοτρόπως και σε διαφορετικές εποχές της ελληνικής ιστορίας μία ανεπανάληπτη εικόνα. Η εκδρομή συνεχίστηκε σε γραφική ταβέρνα στο καταπράσινο χωριουδάκι Βλαχέρνα, όπου οι τοπικές γαστρομαργικές απολαύσεις έδωσαν άλλη διάσταση στο θρύλο της αρκαδικής γης.

Κ.Α.

ΤΑΞΙΔΙΑ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

Η όμορφη **Βιέννη** υποδέχθηκε κατά το διάστημα 27 Νοεμβρίου - 1 Δεκεμβρίου τους Φίλους με αρκετό κρύο, αλλά χωρίς νιφάδες χιονιού και χωρίς σταγόνες βροχής. Επιθυμία όλων μας να δούμε και να επισκεφθούμε όσο το δυνατόν περισσότερα αξιοθέατα: Ανάκτορα, μουσεία, εκκλησίες, όλα στο πρόγραμμα της εξαιρετικής ξεναγού μας Ειρήνη Σδρου. Με συγκίνηση περιηγηθήκαμε την ελληνική συνοικία, επισκεφθήκαμε τον καθεδρικό ναό της Αγίας Τριάδας και πληροφορηθήκαμε για την εξαιρετική δουλειά που γίνεται για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας. Με σεβασμό και ευγνωμοσύνη φέραμε στη μνήμη μας το έργο και την προσωπικότητα του Ρήγα Βελεστινλή. Ακόμη, είχαμε την τύχη να μας δεξιωθεί στην πρεσβευτική κατοικία ο έλληνας πρέσβης κ. Ζωγράφος μαζί με το εξαιρετικό επιτελείο του. Η βραδιά στην Όπερα της Βιέννης θα μείνει αξέχαστη, καθώς επίσης και η ολοήμερη επίσκεψη στη Μπρατισλάβα, την πρωτεύουσα της Σλοβακίας. Αφήνοντας πίσω τη χριστουγεννιάτικη Βιέννη, ευχθήκαμε «και εις άλλα με υγεία»!

P.T.



Ο χώρος που φιλοξενεί το Αρκαδικό Μουσείο Τέχνης και Ιστορίας

ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ

Μεγάλη επιτυχία σημείωσε στις 20 Νοεμβρίου η διάλεξη του κ. Ν. Βασιλάτου, δικηγόρου-συγγραφέα, με θέμα «**Ο ρομαντισμός στην τέχνη και ως στάση ζωής**». Τον ομιλητή προλόγισε η συγγραφέας και μέλος του Συμβουλίου του Σωματίου μας κ. Αικ. Αγραφιώτη. Σε ένα αμφιθέατρο κατάμεστο από κόσμο, ο ομιλητής ανέπτυξε με γλαφυρότητα το θέμα του κρατώντας ψηλά το ενδιαφέρον των παρευρισκομένων. Η διάλεξη διανθίστηκε με διαφάνειες έργων κορυφαίων ισπανών, γάλλων και αγγλοσαξόνων ρομαντικών ζωγράφων, που βρίσκονται σε μεγάλες πινακοθήκες της Ευρώπης.

P.T.

«**Η απεικόνιση της Γέννησης στη Βυζαντινή Αγιογραφία**» ήταν το θέμα που παρουσίασε στο αμφιθέατρο του Μουσείου στις 18 Δεκεμβρίου η γνωστή αγιογράφος, Γενική Γραμματέας των Φίλων, κ. Ανθή Βαλσαμάκη. Μέσα από παραδείγματα φορητών εικόνων και τοιχογραφιών έγινε κατανοητό πώς διαμορφώθηκε η γνωστή παράσταση της Γέννησης, την οποία επέβαλε η μακραίωνη εικονογραφική παράδοση, αλλά και τα επιμέρους στοιχεία της, καθώς σε αυτή συναπεικονίζονται πολλές σκηνές: η κεντρική με τα πρωταγωνιστικά πρόσωπα (Θεοτόκο και Θείο Βρέφος), οι υμνούντες άγγελοι, η αμφιβολία του Ιωσήφ, το λουτρό του Βρέφους, οι έφιπποι Μάγοι που πλησιάζουν στο σπήλαιο για να προσκυνήσουν, οι «αγραυλούντες ποιμένες» που πληροφορούνται τη συγκλονιστική είδηση της Ενσαρκώσεως.

Για τις «**Ιστορικές πλατείες των Αθηνών**» μίλησε η Αθηναιογράφος, μέλος του Δ.Σ. των Φίλων, κ. Άρτεμις Σκουμπουρδή στις 22 Ιανουαρίου: για εκείνες που σχεδιάστηκαν, αλλά ποτέ δεν κατασκευάστηκαν, για όσες λάμπρυναν τη νέα πρωτεύουσα του νεοσύστατου Βασιλείου και εξακολουθούν να την κοσμούν, παρά τις συνήθως άκρωσ αποτυχημένες παρεμβάσεις και εργασίες «εξωραϊσμού», για τις μικρές και μεγάλες ανάπαυλες μέσα στο φόρτο του πυκνοδομημένου άστεως, το διάκοσμό τους, τα σημαντικά κτήρια που τις περιέβαλλαν και ενίοτε συνεχίζουν να τις περιβάλλουν, νησίδες υψηλής αισθητικής σε μία θάλασσα άμορφων και απρόσωπων κατασκευών.

Σ.Ι.Α.



Ροζάνη Τσιμπιροπούλου



Ο Πρόεδρος παρουσιάζει την κ. Ελένη Ταγωνίδη-Μανιατάκη

Σε ένα γεμάτο από κόσμο αμφιθέατρο η λογοτέχνης κ. **Ελένη Ταγωνίδη-Μανιατάκη**, Αντιπρόεδρος του Μανιατακείου Ιδρύματος, έδωσε στις 12 Φεβρουαρίου τη διάλεξή της με θέμα: «**Ο κύκλος του έρωτα**». Η ομιλήτρια προσέγγισε τον έρωτα, τον υιό του Πόρου και της Πενίας, όχι σαν ένα δυνατό συναίσθημα, αλλά σαν μια ισχυρή οντότητα, η οποία είναι πηγή έμπνευσης και δημιουργίας. Μαζί με το Χάος και τη Γη ο Έρωτας είναι από τα πρώτα στοιχεία του κόσμου. Στη συνέχεια αναφέρθηκε σε πολλούς αρχαίους φιλοσόφους, αλλά εστίασε στο *Συμπόσιο* του Πλάτωνα και στην αμφιλεγόμενη ηρωίδα του Σωκράτη, τη Διοτίμα. Η κ. Μανιατάκη έκλεισε την ομιλία της με την ευχή του αρχαίου ποιητή Ζωπύρου: «Μηδείς άπειρος των εμών εή φίλων έρωτος. Ευτυχών δε τον θεόν λάβοι».

Στις 19 Μαρτίου η γνωστή ηθοποιός και λογοτέχνης κ. **Ελένη Καλλία** μίλησε στο αμφιθέατρο του Μουσείου μας με θέμα: «**Η ξενιτιά, ο έρωτας και ο θάνατος στο δημοτικό τραγούδι**». Όπως μας εξήγησε η ομιλήτρια, αυτό που συνδέει τις τρεις αυτές ενότητες που εκφράζονται με το δημοτικό τραγούδι είναι ο πόνος. Εξαιρετικά ενδιαφέρον είναι να μάθουμε με ποιο τρόπο αντιμετώπιζε η ελληνική κοινωνία τις τρεις ιδιαιτερότητες του πόνου. Πώς έβλεπε το θάνατο, τότε σαν κουρσάρο, τότε σαν προστάτη και τότε σαν ζηλόφθονο εραστή. Με τι υπομονή, παράπονο και αξιοπρέπεια αντιμετώπιζε την ξενιτιά και πόσο ανάλγητα βίαιη και σκληρή ήταν μπροστά στην ερωτική έκφραση της γυναίκας. Κατά τη διάρκεια της ομιλίας της η κ. Καλλία απήγγειλε πολλά χαρακτηριστικά δημοτικά τραγούδια.

P.T.

ΕΙΔΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Λιούπα Κιτσότιν



Εντυπωσιασμένοι από την ξενάγηση της Ειρήνης Παπαγεωργίου και τα απαστράπτοντα εκθέματα

Τη 16η Φεβρουαρίου η Διοικούσα Επιτροπή του Μουσείου προσέφερε στους Φίλους μια ιδιωτική ξενάγηση στους χώρους της έκθεσης των θησαυρών της Κολχίδας (*Από τη Χώρα του Χρυσόμαλλου Δέρατος: Θησαυροί της Αρχαίας Κολχίδας*). Ήταν μια πολύ θερμή βραδιά, κατά τη διάρκεια της οποίας η κ. Αιμιλία Γερούλανου μίλησε εγκάρδια και με πολλή θέρμη για τους Φίλους. Την ίδια βραδιά ανακοινώθηκε δημοσίως ότι το Δ.Σ. των Φίλων, μετά από εισήγηση του γράφοντος, αποφάσισε τη χρηματοδότηση της έκδοσης των Αρχείων του Αγώνα, τα οποία ανήκουν στο Μουσείο Μπενάκη. Πρόκειται για ένα εξαιρετικά σημαντικό έργο, το οποίο θα ολοκληρωθεί μέσα σε τρία ως τέσσερα χρόνια. Στη συνέχεια ακολούθησε ξενάγηση στην έκθεση από την επιμελήτριά της, κ. Ειρήνη Παπαγεωργίου, η οποία μύησε με πολύ παραστατικό τρόπο τους παρευρισκομένους στην ωραία τέχνη της μεταλλοτεχνίας της μακρινής Κολχίδας.

Νίκος Βασιλάτος

ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΑ ΟΡΕΙΝΑ ΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΛΙΒΥΗΣ

ΜΙΑ ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ ΠΟΥ ΧΑΝΕΤΑΙ

Το Μουσείο Ισλαμικής Τέχνης υποδέχεται μία μοναδική συλλογή κοσμημάτων, ευγενική δωρεά της Ελένης Γλαβάνη-Miller. Πρόκειται για 76 αργυρά κομμάτια, που κατασκευάστηκαν στα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ού αι. στην ύπαιθρο της Λιβύης. Η συλλογή συγκεντρώθηκε τη δεκαετία του '60 κατά τη διάρκεια της παραμονής της δωρήτριας στη χώρα αυτή, όπου ακολούθησε το σύζυγό της, Kenneth Miller, οικονομικό αναλυτή και ανταποκριτή σε χώρες της Ανατολής.

Σε μία εποχή που η Λιβύη ήταν ακόμη ανοικτή στη Δύση, η Ελ. Miller είχε την ευκαιρία να ταξιδέψει και να γνωρίσει τον πολιτισμό της από κοντά. Ανέπτυξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη λαϊκή κοσμηματοτεχνία, που ήδη τότε έβρινε με το πέρασμα των χρόνων. Παλιά κομμήματα από τα χωριά μεταφέρονταν στις αγορές των πόλεων, όπου πωλούνταν με το κιλό και στη συνέχεια λιώνονταν, προκειμένου να δημιουργηθούν νέοι τύποι κοσμημάτων, πιο ελκυστικοί για τους αγοραστές. Παράλληλα με τη συγέντρωση της συλλογής, η δωρήτρια κατέγραφε πληροφορίες σχετικά με την προέλευση, την κατασκευή και τη διακόσμηση των αντικειμένων. Η έρευνά της κατέληξε σε μια πυκνογραμμένη μελέτη για την κοσμηματοτεχνία των Βερβέρων. Το κείμενο, γραμμένο στα αγγλικά, συνοδεύεται από φωτογραφικό υλικό και χάρτες της εποχής. Διαφοριστικές είναι οι φωτογραφίες που τράβηξε η ίδια με ντόπια κορίτσια να φορούν τα κομμήματα της συλλογής της.

Στα κομμήματα των ορεινών χωριών της Λιβύης αποτυπώνονται αρκετά στοιχεία και μοτίβα περασμένων πολιτισμών, κατάλοιπα της επιρροής γειτονικών λαών, όπως των Αιγυπτίων και των Φοινίκων, ή κατακτητών, όπως οι Ρωμαίοι και οι Άραβες. Μετά την αραβική κατάκτηση οι απόγονοι των κατοίκων της αρχαίας Λιβύης, οι Βέρβεροι, εξισλαμίσθηκαν σταδιακά. Κάποιοι κοινότητες, όπως οι Τουαρέγκ, κάτεφταν σε απομακρυσμένες ορεινές περιοχές, περιφρουρώντας τις παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμά τους. Ακόμη και σήμερα, οι γυναίκες της υπαίθρου συνηθίζουν να φορούν τα κομμήματά τους όχι μόνο σε γιορτές, αλλά και στην καθημερινή τους ζωή, ακόμη και στις ταπεινότερες οικιακές εργασίες. Με



1. Ασημένιο περικάρπιο με μεγάλα διακοσμητικά κομβία, που φέρουν σφραγίδες γνησιότητας. Ύψ. 5,5 εκ., διάμ. 7 εκ. (αρ. ενρ. 43762)

αυτό τον τρόπο επιδεικνύουν την παρουσία τους και ταυτοχρόνως την προστατεύουν. Τα ίδια τα κομμήματα, εκτός από πολύτιμα υπάρχοντα, μπορεί να χρησιμεύσουν και ως όπλα, όπως ένα ασημένιο περικάρπιο με μεγάλα διακοσμητικά κομβία που εξέχουν (εικ. 1).

Αυτό όμως που χαρακτηρίζει όλα τα κομμήματα είναι ο έντονος χαρακτήρας του φυλακτού, που αποκτούν με τη χρήση αποτροπαϊκών συμβόλων στη διακόσμησή τους. Το πιο δημοφιλές είναι το χέρι της Φατιμά, μία ανοικτή ή κλειστή παλάμη, που συμβολίζει την οικογένεια του προφήτη Μωάμεθ, της κόρης του Φατιμά, του συζύγου της Αλή και των παιδιών τους Χουσεΐν και Χασάν (εικ. εξωφύλλου). Προστατευτικές ιδιότητες έχουν επίσης το ψάρι, η ημισέληνος, ο



2. Ασημένιος κρίκος κεφαλόδεσμος με διάτρητο φνιγκό διάκοσμο και δύο σειρές κρεμαστά τριγωνικά στοιχεία με αλυσίδες, κοράλλια και γούρια. Ύψ. 22 εκ. (αρ. ενρ. 43714)

σταυρός, το αστέρι, ενώ οι δοξασίες θέλουν τους ημιπολύτιμους λίθους, όπως ο ίασπις και το τιρκουάζ, να θεραπεύουν από την αιμορραγία. Ακόμη και ο ήχος που παράγουν μικρά διακοσμητικά στοιχεία ενός δακτυλιδιού θεωρείται ότι κρατάει μακριά τα κακά πνεύματα.

Πολύ διαδεδομένα στις γυναίκες της Λιβύης είναι τα κομμήματα που στολίζουν το στήθος και συγχρόνως συγκατατούν το γυναικείο ένδυμα με μεγάλες περόνες (εικ. 2). Άλλος πολύ συνηθισμένος τύπος είναι ο κεφαλόδεσμος, από όπου μπορούν να κρέμονται πολυάριθμες αλυσίδες με φυλακτά. (εικ. 3). Η συλλογή περιλαμβάνει επίσης περιδέραια, βραχιόλια, δακτυλίδια και σκουλαρίκια.

Μετά την παραλαβή των αντικειμένων ακολούθησε η λεπτομερής καταγραφή και περιγραφή τους, ο καθαρισμός και η στερέωση (στις περιπτώσεις που αυτό κρίθηκε σκόπιμο) από το Τμήμα Συντήρησης Μετάλλου του Μουσείου και τέλος η ψηφιακή φωτογράφιση από το Βασίλη Τσώνη. Η συλλογή θα εκτίθεται στον ειδικά διαμορφωμένο χώρο για τις νεοαποκτηθείσες δωρεές, στην είσοδο του Μουσείου. Τη μελέτη της παρουσίασης ανέλαβε ο Σταμάτης Ζάννος. Την έκθεση συμπληρώνει κατάλογος από τις εκδόσεις Αδάμ, με αυτούσια τη μελέτη της δωρήτριας στα ελληνικά και στα αγγλικά και έγχρωμες φωτογραφίες όλων των κοσμημάτων.

**Φωτεινή Γραμματικού
Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων**



3. Ασημένια περόνη σε σχήμα ημισελήνου διακοσμημένη με εργαλδικά πουλιά και ψάρια. Διάμ. 16,2 εκ. (αρ. ενρ. 43765)

ΜΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗ ΕΡΓΩΝ ΙΣΛΑΜΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΑΠΟ ΤΟ 10ο ΣΤΟ 14ο ΑΙΩΝΑ ΜΟΡΦΗ, ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ

Οι επιγραφές στα έργα ισλαμικής τέχνης του Μουσείου Μπενάκη παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον διότι παρέχουν πληροφορίες για τα αντικείμενα και την κατασκευή τους και παράλληλα οι αισθητικές ιδιαιτερότητες της γραφής συμβάλλουν στη διακόσμησή τους. Οι πληροφορίες αφορούν συνήθως στα ονόματα των καλλιτεχνών και των χορηγών, δίνουν στοιχεία για τη δημιουργία του αντικειμένου και την ταυτότητα του χρήστη. Σε άλλες περιπτώσεις οι επιγραφές είναι αποσπάσματα από ιερά κείμενα, επικλήσεις στο Θεό ή ευχές προς τον ιδιοκτήτη.



1. Ενεπίγραφη ψάθα
δαπέδου, Τιβεριάδα,
10ος αι. Ύψ. 223 εκ.
(αρ. ευρ. 14735)



5. Ασημένια
επένδυση
καθρέπτη,
Αίγυπτος,
11ος-12ος αι.
Διάμ. 18 εκ. (αρ. ευρ. 13770)

Επιγραφές σε υφάσματα και ψάθες

Στην πρώτη αίθουσα εκτίθεται μια ενεπίγραφη ψάθα που αγόρασε ο Αντώνης Μπενάκης στην Αίγυπτο το 1929 (εικ. 1). Ανήκει σε μια ομάδα ψάθινων χαλιών που υφάνθηκαν στον αργαλειό και η λιτή διακόσμησή της αποτελείται από γραμμικά σχέδια μέσα στην ύφανση. Στα δύο άκρα εμφανίζονται δύο όμοιες αραβικές επιγραφές, σε τυπική μορφή του 10ου αιώνα: «Τέλεια ευλογία, απόλυτη ευημερία και διαρκής ευτυχία στον άτοχο, αυτό το οποίο παραγγέλθηκε να κατασκευαστεί στο βασιλικό εργαστήριο της Τιβεριάδας». Δημοφιλή κέντρα παραγωγής ψάθινων χαλιών ήταν η Αίγυπτος και η Τιβεριάδα, η οποία αναφέρεται στα έργα των ιστοριογράφων Muqaddasi, Nasir-i Khusraw και Idrisi. Η αναφορά του τόπου κατασκευής στην επιγραφή της ψάθας επιβεβαιώνει τις πηγές αυτές και αποτελεί κριτήριο για την αναγνώριση αντίστοιχων έργων. Για παράδειγμα, μια παρόμοια ψάθα στο Μητροπολιτικό Μουσείο της Νέας Υόρκης

φέρει δύο παραπλήσιες ευχετήριες επιγραφές στον ανώνυμο ιδιοκτήτη και μια μικρότερη ψάθα στο Μουσείο Μπενάκη (εικ. 2) φέρει επιγραφή στην οποία επαναλαμβάνει κατοχυρωμένα τη λέξη *μπάρακα* (=ευλογία) και αποδίδεται στο ίδιο εργαστήριο του 10ου αιώνα. Τέτοιες ψάθες διακοσμούσαν συχνά κατοικίες και θρησκευτικούς χώρους και αντικαθιστούσαν μάλλινα χαλιά. Τα αρχεία της Γκενίζα, μια από τις πλουσιότερες πηγές πληροφοριών που βρέθηκαν στη συναγωγή της Φοστάτις της Αιγύπτου, αναφέρουν παραγγελίες χαλιών σε συγκεκριμένες διαστάσεις, συνήθως σε ζεύγη, έτσι ώστε να καλύπτουν ένα χώρο και συχνά όλη την επιφάνεια του δαπέδου. Το μικρότερο χαλί πιθανόν αποτελούσε και αυτό μέρος τέτοιας παραγγελίας για μια εσοχή ή την είσοδο ενός δωματίου.

Η επιγραφή της ψάθας ανήκει σε μια κατηγορία επιγραφών που ονομάζονται *τιράζ*. Αυτές εμφανίζονται σε πο-



2. Ενεπίγραφη ψάθα δαπέδου, πιθανόν Τιβεριάδα, 10ος αι. Ύψ. 57 εκ. (αρ. ευρ. 14743)



3. Απότμημα ενεπίγραφου υφάσματος, Αίγυπτος, μέσα 10ου αι. Ύψ. 40 εκ. (αρ. ευρ. 14900)



4. Απότμημα κνανού ενεπίγραφου υφάσματος, Αίγυπτος, 10ος αι. Ύψ. 20 εκ. (αρ. ευρ. 14997)

λυτελή υφάσματα, που αποτελούσαν σύμβολα κοινωνικής θέσης και γοήτρου και τα οποία ο χαλίφης προσέφερε σε επιλεγμένα μέλη του περιβάλλοντός του, της οικογένειάς του, καθώς και ως διπλωματικά δώρα σε πρέσβεις. Τα υφάσματα αυτά ήταν δημιουργίες εργαστηρίων άμεσα ελεγχόμενων από την Αυλή. Στις επιγραφές, οι οποίες είχαν συγκεκριμένο πάντοτε περιεχόμενο, καταγράφονταν πολύτιμες πληροφορίες, όπως το όνομα του χαλίφη και οι τίτλοι του, ευχές για αυτόν, ο τόπος ύφανσης, η χρονολογία και καμιά φορά το όνομα του αξιωματούχου που ήταν υπεύθυνος για το εργαστήριο ή το όνομα του φαντουργού. Οι επιγραφές των υφασμάτων τираζ αποτελούν μια μοναδική πηγή πληροφοριών, η οποία σπανίως απαντάται σε άλλες κατηγορίες αντικειμένων. Για παράδειγμα στην αποθήκη του Μουσείου φυλάσσεται ένα τμήμα λινού υφάσματος (ΓΕ14906) από τα μέσα του 10ου αιώνα, στο οποίο αναγράφονται τα εξής: «(Στο όνομα του Θεού του Φιλεύσπλαχνου, του Ελεήμονος), η ευλογία του Θεού στο δούλο του Θεού αλ-Φαντλ αλ-Ιμάμ αλ-(Μούτι) Διλλάχ, αρχηγό των πιστών, ο Θεός να παρατείνει τη διάρκειά του, (αυτό [είναι εκείνο] το οποίο παρήγγειλε) να κατασκευαστεί στο βασιλικό εργαστήριο της Φοστάτης (Μισρ) υπό την επίβλεψη του Καμίρ, πελάτη του αρχηγού των πιστών, το έτος 347» (958-959).

Το Μουσείο Μπενάκη έχει μια πλούσια συλλογή από υφάσματα τираζ από τον 9ο μέχρι το 12ο αιώνα, όπου διαγράφεται η εξέλιξη της γραφής κατά το διάστημα αυτό. Η καλλιγραφία είναι ένα από τα βασικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν την ισλαμική τέχνη κάθε εποχής. Από τους πρώτους αιώνες η αραβική γραφή αποκτά ιδιαίτερη σημασία και ιερότητα επειδή είναι η γλώσσα του Κορανίου, του ιερού βιβλίου του Ισλάμ, που περιέχει το λόγο του Θεού όπως αποκαλύφθηκε στον προφήτη Μωάμεθ. Τους πρώτους αιώνες η κύρια μορφή καλλιγραφίας ήταν η *κουφική*, μια γωνιώδης γραφή με ευδιάκριτες οριζόντιες και κάθετες γραμμές, που παίρνει το όνομά της από την πόλη Κούφα του Ιράκ. Τον 9ο αιώνα εμφανίζεται παράλληλα η φυλλόμορφη κουφική γραφή, όπου τα γράμματα αποκτούν φυλλοειδείς απολήξεις, όπως για παράδειγμα σε δύο υφάσματα τираζ της εποχής του χαλίφη αλ-Μούτι (946-974) που αγόρασε ο Αντώνης Μπενάκης στο Κάιρο το 1929 και εκτίθενται στην πρώτη αίθουσα του Μουσείου (εικ. 3). Στην ίδια προθήκη εκτίθεται ένα τμήμα από τουρμπάνι (εικ. 4) από την εποχή του χαλίφη αλ-Αζίζ (975-996) που φέρει δύο σειρές διανθισμένης κουφικής επιγραφής, οι οποίες αναφέρουν ότι το υφάσμα προέρχεται από την πόλη Τίνης το έτος Εγίρας 377 ή 379 κατά παραγγελία του φατιμίδα χαλίφη αλ-Αζίζ (975-996). Η Τίνης ήταν γνωστό κέντρο υφαντουργίας της περιοχής του Δέλτα του Νείλου.

Σε πολλές περιπτώσεις οι επιγραφές λειτουργούν ως διακο-

σμητικά στοιχεία τόσο σε κοσμικά και θρησκευτικά κτήρια όσο και σε πολυτελή ή καθημερινής χρήσης αντικείμενα από κάθε είδους υλικό. Το περιεχόμενό τους ήταν συχνά ευχετήριο ή θρησκευτικό και έτσι η παρουσία τους προσέδιδε έναν αποτροπαϊκό χαρακτήρα και αναγνωρίζονταν ως ευοίωνες. Ο καλλιγράφος αξιοποιούσε τις διακοσμητικές δυνατότητες του αραβικού αλφαβήτου και χρησιμοποιούσε δημιουργικά τις λέξεις, είτε μεμονωμένες είτε ως τμήμα ενός γενικότερου σχεδίου. Ένα τυπικό δείγμα της χρήσης των επιγραφών απαντάται στη διακόσμηση ενός φατιμιδικού καθρέπτη του 11ου-12ου αιώνα (εικ. 5). Ο καθρέπτης φέρει επένδυση από σφυρήλατο ασήμι και διάκοσμο καρδιόσχημων στοιχείων. Η κουφική επιγραφή επαναλαμβάνει γνωστές ευχές, όπως για παράδειγμα: «απόλυτη ευλογία, διαρκής ευεξία, τέλεια χάρη, δόξα, ευδαιμονία και ευτυχία», οι οποίες απευθύνονται στον ανώνυμο ιδιοκτήτη. Παρόμοιες ευχές απαντώνται σε κεραμικά αγγεία της ίδιας εποχής.

Ενεπίγραφα κεραμικά με μεταλλικά χρώματα

Τα κεραμικά με μεταλλικά χρώματα είναι ένα από τα επιτεύγματα της ισλαμικής κεραμικής και αποτελούν μια από τις πιο αξιόλογες ομάδες της συλλογής. Η διακόσμησή τους περιλαμβάνει αγαπημένα θέματα της πρώιμης ισλαμικής τέχνης, όπως ευχετήριες επιγραφές, αληθινά ή φανταστικά ζώα, καθώς και σκηνές από τη ζωή στο ανάκτορο. Οι παραστάσεις είναι επηρεασμένες από την παράδοση της ύστερης αρχαιότητας, η οποία αναβιώνει και επικρατεί στην Αίγυπτο κατά τη φατιμδική εποχή (909-1169). Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα, που αγόρασε ο Αντ. Μπενάκης λίγα χρόνια πριν από το θάνατό του, είναι ένα τμήμα πινακίου με παράσταση αυλικών, που φέρει στο χείλος ευχετήρια επιγραφή: «...τέλεια μακροζωία και ευλογία... τέλεια χάρη...» (εικ. 6). Σε ένα άλλο ακέραιο αγγείο, που αγόρασε το 1937, εικονίζεται μια παράσταση όπου μια καμηλοπάρδαλη οδηγείται από τον εκπαιδευτή της (εικ. 7). Η επιφάνεια του αγγείου λειτουργεί σαν ζωγραφικός πίνακας, όπου ένα δέντρο γέρνει έτσι ώστε να γεμίσει την εικόνα. Οι καμηλοπαρδάλες, οι οποίες συχνά αναφέρονται σε μεσαιωνικές πηγές, θεωρούνταν πολυτελή και εξωτικά ζώα και συχνά συμπεριλαμβάνονταν στις γιορτινές παρελάσεις του χαλίφη ή στέλλονταν ως διπλωματικά δώρα, όπως για παράδειγμα η καμηλοπάρδαλη και ο ελέφαντας που έστειλε ο χαλίφης al-Mustansir στον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο Θ' Μονομάχο το 1053.

Ορισμένα αγγεία με μεταλλικά χρώματα της εποχής αυτής φέρουν υπογραφές καλλιτεχνών, όπως Μούσλιμ, Σάαντ και Ταμπίμπ, αλλά ουδέποτε χρονολογία κατασκευής όπως στα



6. Τμήμα μεγάλου πιάτου με παράσταση αυλικών και ευχετήρια επιγραφή, Αίγυπτος, 11ος αι. Διάμ. 39,2 εκ. (αρ. ευρ. 11120)



7. Κεραμικό πιάτο με παράσταση καμηλοπάρδαλης, Αίγυπτος, 11ος αι. Διάμ. 24 εκ. (αρ. ευρ. 749)



8. Ορειχάλκινος οικουμενικός αστρολάβος, Συρία, έτος Εγίρας 729 (1328/9). Διάμ. 16 εκ. (αρ. ευρ. 13178)



9. Επισματωμένη γυάλινη καντήλα τεμένους, Αίγυπτος, μέσα 14ου αι. Ύψ. 32,5 εκ. (αρ. ευρ. 3694)

υφάσματα. Ωστόσο, η σύγκριση με ένα ενεπίγραφο τμήμα αγγείου με παρόμοια διακόσμηση, που φυλάσσεται στο Μουσείο Ισλαμικής Τέχνης του Καΐρου, υποδεικνύει την ασφαλή χρονολόγηση και ταύτιση του δημιουργού του αγγείου. Εικονίζει το ίδιο θέμα, το οποίο καθρεπτίζεται δύο φορές, και μια αραβική επιγραφή: «Έργο του Μούσλιμ (ιμπν) αλ-Νταχχάν». Η ομοιότητα του σχεδίου επιτρέπει την απόδοση των δύο αγγείων στον ίδιο καλλιτέχνη, του οποίου το όνομα εμφανίζεται και σε ένα άλλο τμήμα αγγείου του Μουσείου, όπου αναγράφεται και το επίθετο αλ-Χάκιμι που παραπέμπει στην εποχή του χαλίφη αλ-Χάκιμι (996-1021), καθιστώντας δυνατή τη χρονολόγηση και των τριών κεραμικών στην περίοδο αυτή.

Ο οικουμενικός αστρολάβος

Από τα ενυπόγραφα έργα της μαμελουκικής εποχής (1250-1517) ξεχωριστό ενδιαφέρον έχει ο οικουμενικός ορειχάλκινος αστρολάβος, έργο του αστρονόμου Αχμαντ ιμπν αλ-Σαράτζ για τις πληροφορίες που αναγράφονται σχετικά με την ιστορία του αντικειμένου (εικ. 8). Στην πίσω όψη του φέρει

μια κουφική επιγραφή: «Έργασία του Αχμαντ ιμπν αλ-Σαράτζ για τον Μοχάμαντ ιμπν Μοχάμαντ αλ-Τανουχί το έτος 729» (1328/9). Επιπλέον, στην περιφέρεια του δίσκου αναγράφονται τα ονόματα τεσσάρων μεταγενέστερων κατόχων του οργάνου και οι αντίστοιχες χρονολογίες:

-Ιδιοκτησία του Μουχάμαντ, υιού του Άμπι αλ-Φαθ αλ-Σούφη, μαουάκιτ το έτος 884 (1373-1374)

-Ιδιοκτησία του Άμπαντ αλ-Αζίζ Ουαφάι μαουάκιτ το έτος 843 (1439)

-Ιδιοκτησία του Άλη Άμπου Μπακρ αλ-Κασσάμπ το έτος 1273 (1856)

-Ιδιοκτησία του Αχμαντ αλ-Ρίσι το έτος (12)83 (1866)

Πρόκειται για το μοναδικό παράδειγμα οικουμενικού αστρολάβου -εξέλιξη του αρχαίου ελληνικού-, μια εφεύρεση που αποδίδεται στους αστρονόμους της αραβικής Ισπανίας του 11ου αιώνα. Ο Άλη ιμπν αλ-Σακκάζ και ο Ιμπν αλ-Ζαρκαλού ήταν οι πρώτοι αστρονόμοι οι οποίοι κατασκεύασαν αστρολάβο με δίσκο που λειτουργεί από όλα τα σημεία του πλανήτη. Μια παραλλαγή αυτής της εφεύρεσης είναι ο αστρολάβος του Μουσείου Μπενάκη, ένα μοναδικό αστρονομικό όργανο με πέντε δίσκους για σύνθετους υπολογισμούς. Η αστρονομία ήταν μια από τις επιστήμες που απασχόλησε πολύ τους Άραβες επειδή είχε ευρεία χρήση για θρησκευτικούς λόγους. Η ανάγκη του προσδιορισμού της κατεύθυνσης της Μέκκας, καθώς και ο ακριβής ορισμός του χρόνου προσευχής πέντε φορές την ημέρα από διαφορετικά γεωγραφικά σημεία παρότρυναν τους Άραβες επιστήμονες να διακριθούν. Τα μεγάλα θρησκευτικά κέντρα είχαν στην υπηρεσία τους αστρονόμους, που ονομάζονταν *μαουάκιτ*, για να κάνουν ειδικούς υπολογισμούς και μελέτες για θρησκευτική χρήση.

Λιγοστές είναι οι πληροφορίες για τη ζωή του αστρονόμου Αχμαντ ιμπν αλ-Σαράτζ. Έζησε στο Χαλέπι της Συρίας το 14ο αιώνα και, παρόλο που άφησε συγγράμματα στα οποία πραγματεύεται μαθηματικά και αστρονομικά θέματα, δεν σώζεται έγγραφό του που να εξηγεί την εφεύρεση αυτού του αστρολάβου (sarrajiya). Εν τούτοις, στη βιβλιοθήκη Chester Beatty του Δουβλίνου φυλάσσεται ένα χειρόγραφο που περιγράφει και εξηγεί τις πολύπλοκες λειτουργίες αυτού του οργάνου γραμμένο από τον Ιζ αλ-Ντιν αλ-Ουαφάι, ο οποίος ήταν ειδικός αστρονόμος στο τζαμί αλ-Μουάιαντ του Καΐρου στα μέσα του 15ου αιώνα και το όνομά του ταυτίζεται με αυτό της τρίτης υπογραφής που αναγράφεται στο αντικείμενο.

Ενεπίγραφη γυάλινη καντήλα

Δίπλα στον αστρολάβο εκτίθεται μια καντήλα τεμένους, ένα από τα χαρακτηριστικά αντικείμενα της ισλαμικής τέχνης (εικ. 9). Την αγόρασε ο Αντ. Μπενάκης το 1930 από το φίλο του και συλλέκτη Χριστόφορο Νομικό από την Αλεξάνδρεια. Η διακόσμηση συνίσταται στην επίστρωση της επιφάνειας του γυαλιού με πολύχρωμα σιάλτα και φύλλο χρυσού, μια τεχνική που επικρατεί στην Εγγύς Ανατολή το 13ο και το 14ο αιώνα και αργότερα επηρεάζει την υαλοργία της Βενετίας. Συνήθως οι καντήλες αυτές φέρουν αποσπάσματα από το 24ο κεφάλαιο του Κορανίου με τον τίτλο: *αλ-Νουρ*, το οποίο είναι αφιερωμένο στο φως. Ωστόσο, η καντήλα αυτή φέρει επιγραφές σε ρέουσα γραφή: «Αυτό κατασκευάστηκε με διαταγή του κυρίου μας του σουλτάνου αλ-Μαλίχ αλ-Ασράφ Κουτζούκ, είθε ο Θεός να τον προστατεύει με τη χάρη του και να φωτίζει το μαυσωλείο του» και πιστοποιεί ότι κατασκευάστηκε για τον τάφο του μαμελούκου σουλτάνου αλ-Ασράφ Αλά αντ-Ντιν Κουτζούκ, γιου του αλ-Νάσιρ, γιου του Καλαούν, που βασίλεψε όταν ήταν παιδί, για έξι μήνες το έτος Εγίρας 746 (1341-1342). Το Σεπτέμβριο 1345 δολοφονήθηκε από το μικρότερο αδελφό του Σααμπάν και το μαυσωλείο του ανεγέρθηκε στο Κάιρο το 1346-1347.

Ενεπίγραφη ξυλόγλυπτη πόρτα

Το 1930 ο Αντώνης Μπενάκης αγόρασε μια δίφυλλη πόρτα του 14ου αιώνα από την Αίγυπτο (εικ. 10). Σε κάθε φύλλο φέρει γεωμετρική διακόσμηση και ένθετα ξύλινα και ελεφαντοστέινα πλακίδια με σκαλιστά σχέδια. Κατά τη μαμελουκική εποχή παρατηρείται στο Κάιρο αύξηση της αρχιτεκτονικής δραστηριότητας, την οποία ακολούθησε και η ξυλογλυπτική τόσο στην κοσμική όσο και στη θρησκευτική αρχιτεκτονική. Η διακόσμηση με μικρά ένθετα πολυγωνικά πλακίδια από ελεφαντοστό ή εξωτικά ξύλα τοποθετημένα σε γεωμετρική διάταξη συνεχίζει μια παράδοση που πρωτοεμφανίζεται το 12ο αιώνα, εξυπηρετώντας πρακτικούς σκοπούς, όπως τις συστολοδιαστολές του ξύλου ανάλογα με τις αλλαγές της θερμοκρασίας, καθώς και τον περιορισμό της σπατάλης του υλικού, που σε ορισμένες περιοχές ήταν λιγιστό. Επιπλέον, οι λεπτές χρωματικές εναλλαγές των διαφορετικών υλικών δημιουργούν ένα καλαίσθητο αποτέλεσμα. Οι συνθέσεις αυτές είναι πολύπλοκες και απαιτούν καλή γνώση μαθηματικών και γεωμετρίας, όπως σχολιάζει και ο άραβας ιστοριογράφος του 14ου αιώνα Ιμπν Χαλντούν στο έργο του *Μουκάντιμα* (Προλεγόμενα).

Στα άκρα κάθε φύλλου υπήρχαν ορθογώνια πλακίδια, από τα οποία όμως μόνο δύο σώζονται και φέρουν αραβική επιγραφή, σε ρέουσα γραφή, που πιστοποιεί ότι η δίφυλλη πόρτα προέρχεται από κοπτική εκκλησία, αφού το περιεχόμενό της είναι χριστιανικό. Η κάθε επιγραφή αποτελεί τμήμα μιας φράσης, η οποία θα ολοκληρωνόταν με τα χαμένα πλακίδια:

Δόξα ἐν ὑψίστοις θεῶ καὶ ἐπὶ γῆς [εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία] (Λουκά 2,14)

Θυγατέρας βασιλέων ἐν τῇ τιμῇ σου [παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου ἐν ἱματισμῶ διαχρυσῶ περιβεβλημένη, πεποικιλμένη] (Ψαλμός 44, 10).

Παρόμοιες επιγραφές σώζονται σε κοπτικούς ναούς του Καΐρου του 13ου και 14ου αιώνα, όπως για παράδειγμα στην πόρτα του παρεκκλησίου της Αγίας Θέκλας στη εκκλησία αλ-Μουαλλάκα ή στα οστέινα πλακίδια που περιβάλλουν την εικόνα της Παναγίας με το Χριστό, στην εκκλησία της Αγίας Βαρβάρας. Εξ άλλου, η γεωμετρική διάταξη του σχεδίου της πόρτας είναι παρόμοια με τη δίφυλλη πόρτα του μίνιπαρ (άμβωνα) που φυλάσσεται στο τέμενος Αλ-Σάλιχ Ταλάι. Το μίνιπαρ αυτό είναι ένας από τους πρώιμους χρονολογημέ-



10. Δίφυλλη ξύλινη θύρα με ένθετα πλακίδια, Αίγυπτος, 14ος αι. Ύψ. 197 εκ. (αρ. ευρ. 9281)

νους άμβωνες της μαμελουκικής εποχής, ο οποίος με βάση την επιγραφή του παραγγέλθηκε από το μαμελούκο αξιωματούχο Αμίρ Μπακτιμού αλ-Τζουκανντάρ το έτος Εγίρας 699 (1299). Συγκρίσεις σαν και αυτές, ιδιαίτερα στην Αίγυπτο, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι στα έργα τέχνης και στην αρχιτεκτονική είτε ισλαμική είτε χριστιανική η διακόσμηση είναι κοινή. Συγκεκριμένα, τόσο σε τεμένη, εκκλησίες και μοναστήρια όσο και σε συλλογές μουσείων σώζονται ξυλόγλυπτα έργα τα οποία διαφοροποιούνται μόνο χάρις στην ύπαρξη σαφούς εικονογραφίας ή επιγραφών. Τα έργα μαρτυρούν ότι τα εργαστήρια ξυλογλυπτικής πιθανότατα λάμβαναν παραγγελίες τόσο από άραβες όσο και από χριστιανούς χορηγούς. Άλλωστε, το σύνολό τους τα έργα αυτά αποτελούν μέρος της ίδιας κληρονομιάς ανεξάρτητα από τη θρησκεία των παραγγελιοδοτών.

Μίνα Μωραΐτου
Επιμελήτρια Μουσείου Ισλαμικής Τέχνης

ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΣΗΜΑΙΑΣ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΩΝ

Το Τμήμα Συντήρησης Υφάσματος του Μουσείου, ύστερα από σχετική πρόταση της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσων, ανέλαβε τη συντήρηση και παρουσίαση της Σημαίας της Ανεξαρτησίας των Δωδεκανήσων (εικ. 1). Το ιστορικό κειμήλιο κυμάτιζε έξω από το ελληνικό προξενείο της Ρόδου κατά τη διάρκεια της ιταλικής κατοχής και υπεστάλη κατά την αλλαγή φρουράς από τα γερμανικά στρατεύματα. Η σημαία, την οποία διέσωσε ο τελευταίος πρόξενος της Ελλάδος στη Ρόδο, Γεώργιος Χριστοδούλου, κυμάτισε ξανά στις 7 Μαρτίου 1948 κατά την επίσημη τελετή ενσωμάτωσης των Δωδεκανήσων.



1

Κατάσταση παραλαβής

Το κειμήλιο αυτό παρελήφθη από το εργαστήριό μας στις 4 Ιανουαρίου 2008 σε κακή κατάσταση λόγω της φύσης του αντικειμένου (σημαία εκτεθειμένη στις καιρικές συνθήκες), αλλά και λόγω της αποθήκευσής του σε ακατάλληλο χώρο και με μη ενδεδειγμένο τρόπο (περιβάλλον με αυξημένη σχετική υγρασία, λανθασμένος τρόπος διπλώματος). Αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν να δημιουργηθούν εκτεταμένοι αποχρωματισμοί (στάμπες) (εικ. 2), καθώς και φθορές (απώλειες υλικού-τρούπες, σχισίματα κ.ά.). Ειδικότερα, παρατηρήθηκε μεγάλη έκταση φθορά στο κάτω δεξιό άκρο του αντικειμένου εξαιτίας του κυματισμού της σημαίας (φωτ. 3).

Οι εργασίες συντήρησης

Η μεγαλύτερη δυσκολία που αντιμετωπίσαμε ήταν οι μεγάλες διαστάσεις του αντικειμένου, που ήταν 300 x 250 εκ. Γι' αυτόν το λόγο απευθυνθήκαμε στο Φωτογραφικό Αρχείο του Μουσείου και τη φωτογράφιση (micro και macro) ανέλαβε ο Λεωνίδας Κουργιαντάκης. Λόγω έλλειψης κατάλληλου χώρου η φωτογράφιση έγινε στο αίθριο του κτηρίου της οδού Πειραιώς. Έγινε μηχανικός καθαρισμός επιφανείας με χρήση ηλεκτρικής σκούπας σε συνδυασμό με τούλι για την αποφυγή απορρόφησης ελεύθερων ινών και με ειδικά μικροακροφύσια για τον καλύτερο έλεγχο του καθαρισμού. Ακολούθησε τοπικός μηχανικός καθαρισμός για την απομάκρυνση των αλάτων που είχαν επικαθίσει στην επιφάνεια του έργου.

Στη συνέχεια έγιναν τεστ για την απομάκρυνση των λεκέδων που είχαν προκληθεί από τον αποχρωματισμό της σημαίας. Οι δοκιμές δεν απέφεραν κάποιο εμφανές αποτέλεσμα. Ακόμη, έγινε υγρός καθαρισμός του αντικειμένου με ουδέτερο απορρυπαντικό και απιονισμένο νερό στην ειδική τράπεζα απορρόφησης (Suction table), την οποία έχουν δωρίσει οι Φίλοι του Μουσείου Μπενάκη στο εργαστήριό μας (φωτ. 4). Κατά τη διάρκεια του στεγνώματος έλαβε χώρα και η επιπεδοποίηση με τη χρήση αέρα (εικ. 5). Λόγω έλλειψης χώρου και κατόπιν της σχετικής αδείας της Διεύθυνσης του Μουσείου, η σημαία και ο στοιχειώδης εξοπλισμός μεταφέρθηκαν στο διαμέρισμα της Κουμπάρη 3, στον 3ο όροφο, όπου και πραγματοποιήθηκε η συντήρηση. Βάφτηκε κρεπλίνα (100% μεταξωτό ύφασμα με ισομερή ύφανση), καθώς και μεταξωτές κλωστές στις αποχρώσεις της σημαίας με ειδικές βαφές Ciba-Geigy.

Κάποιοι «παλαιές επεμβάσεις» κρίθηκε απαραίτητο να παραμείνουν στη θέση τους, διότι αποτελούν μέρος της ιστορικής διαδρομής της σημαίας, ενώ άλλες απομακρύνθηκαν (εκείνες στην κάτω δεξιά γωνία, καθώς και ορισμένες μεταγενέστερες ραφές). Μετά την απομάκρυνση των επεμβάσεων αυτών προχωρήσαμε στην επαναφορά των ινών στη σωστή τους θέση με τη χρήση ατμού, καθώς και στην υποστήριξή τους με κρεπλίνα και μεταξωτές κλωστές (φωτ. 6, 7). Τα υφάσματα υποστήριξης κόπηκαν σε λωρίδες και στερεώθηκαν στην πίσω πλευρά της σημαίας (φωτ. 8, 9).



Παρουσίαση-έκθεση

Έγινε μελέτη για την παρουσίαση της σημαίας σε συνεργασία με την εταιρεία Protasis. Δύο ταινίες Velcro ράφτηκαν στο πίσω μέρος για την ανάρτησή της (φωτ. 10). Με τον τρόπο αυτό αποκλείστηκε η ανάπτυξη τάσεων από το βάρος του έργου κατά την έκθεσή του. Το έργο τοποθετήθηκε στην προθήκη του Νομαρχιακού Μεγάλου Δωδεκανήσων από συντηρητή του Τμήματος Υφάσματος του Μουσείου Μπενάκη. Τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή της προθήκης είναι τα πλέον κατάλληλα για την περαιτέρω διατήρηση του αντικειμένου (τζάμια ασφαλείας με φίλτρο anti-UV).

• Για τη συντήρηση της σημαίας εργάστηκαν οι: Βιοργία Ρομάνου, Ναούμ Κογκάλας και Βασιλική Νικολοπούλου.

**Τμήμα Συντήρησης Έργων Τέχνης
Εργαστήριο Συντήρησης Υφάσματος**

Το Διοικητικό Συμβούλιο για την περίοδο 2009-2010

Μετά τις αρχαιρεσίες της 31ης Μαρτίου 2009 το νέο Διοικητικό Συμβούλιο για την περίοδο 2009-2010 συγκροτήθηκε σε σώμα με την ακόλουθη σύνθεση:

Πρόεδρος: Νίκος Βασιλάτος
Α' Αντιπρόεδρος: Κατερίνα Κορρέ-Ζωγράφου
Β' Αντιπρόεδρος: Αλέξανδρος Τομπάζης
Γεν. Γραμματεύς: Ρωξάνη Τσιμπιροπούλου
Ταμίας: Απόστολος Βερβέρογλου
Μέλη: Κατερίνα Αγραφιώτη
Γιάννης Δρίβας
Λίτσα Μούση
Άρτεμις Σκουμπουρδή

Αναπληρωματικά μέλη:
Μαρλένα Γεωργιάδη, Μάρω Αλεξάκη,
Ευαγγελία Γεωργαντζή
Επιτροπή Υποψηφιοτήτων:
Λίνος Μπενάκης, Γιώργος Βορλόου, Ντόρα Βασιλικού

«...ΚΑΙ ΕΣΤΩ ΕΙΣ ΕΝΘΥΜΗΣΙΝ ΤΩΝ ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΩΝ...» «ΣΤΟΝ ΙΛΙΣΣΟ ΕΡΩΤΕΥΕΤΑΙ Τ' ΑΓΕΡΙ...»

Με την ευκαιρία της συμπλήρωσης μισού αιώνα από την κατασκευή ενός από τους κεντρικότερους οδικούς άξονες της πρωτεύουσας, της λεωφόρου Βασιλέως Κωνσταντίνου, και συγχρόνως της επετείου των 70 χρόνων από την έγκριση της διάνοιξης του από το Ανώτατο Πολεοδομικό Συμβούλιο (1η Απριλίου 1939), δημοσιεύουμε σε δύο συνέχειες (στο παρόν και στο επόμενο τεύχος) εκτενές άρθρο της μόνιμης συνεργάτιδας του Ενημερωτικού Δελτίου, Αθηναιογράφου και μέλους του Δ.Σ. των Φίλων, κ. Αρτέμιδος Σκουμπουρδή, για τα παρλιόσια μνημεία της φύσης και της ανθρώπινης δραστηριότητας κατά την αρχαιότητα, τη βυζαντινή περίοδο και τους νεώτερους χρόνους, τα οποία πλαισιώναν τον -χαμένο σήμερα κάτω από χιλιόμετρα τσιμέντου και ασφάλτου- ιερό ποταμό. Ας εκληφθεί ως «υπενθύμιση στους μεταγενεστέρους» μίας ακόμη βαρβαρότητας που διέπραξαν οι σύγχρονοι Έλληνες στο λεπτοφυές περιβάλλον της Αττικής.



Η Παναγία στην Πέτρα (ναός Αρτέμιδος Αγοστέρως). Στο βάθος διακρίνεται ο Ιλισσός και η τρίτοξη ρωμαϊκή γέφυρα.
James Stuart, Nicholas Revett, *The antiquities of Athens I*, London 1762

Στο αλλοτινό ειδυλλιακό τοπίο της παρλιόσιας περιοχής οι Αθηναίοι έστησαν κατά την αρχαιότητα τα παλαιότερά τους ιερά. Πλάι στα δροσερά νερά του Ιλισσού, του ποταμού που λάτρευαν σαν θεό, συναντάμε σημαντικές λατρείες, κοινές με αυτές του Ιερού Βράχου της Ακροπόλεως. Αναμφισβήτητα, το μεγαλοπρεπέστερο μνημείο τότε και σήμερα ακόμα είναι ο ναός του Ολυμπίου Διός. «Χρόνου μέγα αγώνισμα» χαρακτηρίζει το Ολυμπιέον ο Φιλόστρατος, επειδή παρέμεινε επί σειρά αιώνων ημιτελές. Η κατασκευή του ναού ξεκίνησε από τον τύραννο Πεισίστρατο το 529 π.Χ. και ύστερα από πολλές περιπέτειες ξαναστήθηκε εκ βάθρων και ολοκληρώθηκε από τον αυτοκράτορα Αδριανό (132 μ.Χ.).

Κάτω από τη σκιά του εντυπωσιακού αυτού μνημείου ελάχιστα απομεινάρια θυμίζουν τα σπουδαία ιερά που άλλοτε στόλιζαν το όμορφο κομμάτι αυτής της γης και προσείλκναν τους λάτρεις του Ωραίου και της εθνικής θρησκείας των Ελλήνων. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουμε το Τέμενος της Ολυμπίας Γης, τα δύο ιερά του Πυθίου και του Δελφίνιου Απόλλωνος, το μικρό ναό του Κρόνου και της Ρέας και το Πανελλήνιο. Στις μέρες μας τα λιγοστά δέντρα και η φτωχή βλάστηση προσπαθούν μάταια να μας θυμίσουν πως κάποτε εδώ ήταν

ένα καταπράσινο μαγευτικό τοπίο με πλατάνια, λυγαριές και κάθε λογής λουλούδια. Την περιοχή αυτή οι αρχαίοι Αθηναίοι την ονόμαζαν Κήπους. Ήταν οι extra muros (έξω από τα τείχη) κήποι και εδώ έκαναν συχνά τους περιπάτους τους. Τα διαυγή νερά του Ιλισσού και της Καλλιρρόης δροσίζαν τα ηλιοκαμένα χώματα της Αθήνας.

Από αυτό το ονειρεμένο τοπίο δεν θα μπορούσε να λείψει η λατρεία της θεάς του κάλλους, της Αφροδίτης. Εδώ λοιπόν βρισκόταν το κατεξοχήν Ιερόν της εν Κήποις Αφροδίτης. Η παράδοση λέει πως η λατρεία της θεάς Αφροδίτης εισήχθη στην Αθήνα από το βασιλιά Αιγέα. Αλλά και το Ιερόν της Αφροδίτης Ουρανίας ιδρύθηκε από το μυθικό Αιγέα, κοντά στο σπίτι του, που βρισκόταν σε μικρή απόσταση από τους ανθισμένους Κήπους και γειτόνευε με το ιερό των περίφημων Ιλισσιάδων ή Ιλισσίδων Νυμφών.

Οι ομορφιές της περιοχής του Ιλισσού τραβούσαν ανέκαθεν πολλούς ρομαντικούς Αθηναίους και είχε καθιερωθεί ως χώρος περιπάτου, μελέτης και περισυλλογής. Εδώ συνάντησε ο Σωκράτης το μαθητή του Φαίδρο και εξελίχθηκε ο περίφημος διάλογος Φαίδρος του Πλάτωνος, όπου ο Σωκράτης, μεταξύ άλλων, επικαλείται τους θεούς των παρλιόσιων ιερών και πρώτον απ' όλους τον τραγοπόδαρο Πάνα, για να

του χαρίζουν όχι τον υλικό πλούτο, αλλά τον ψυχικό και πνευματικό, την εσωτερική, την αληθινή ομορφιά.

Το άλλοτε μαγευτικό τοπίο του Ιλισσού, κοντά στο μνημειώδες Ολυμπεϊόν, ήταν η ιδανική θέση και για τη λατρεία του Πανός. Στα πλαϊνά βράχια του ιερού οι αρχαίοι Αθηναίοι είχαν λαξεύσει μικρές κόγχες, όπου ακουμπούσαν τα φτωχικά μα γεμάτα αγάπη αφιερώματά τους, όπως λυχνάρια, αγαλματάκια, χτένια, αυλούς, ακόμα και λιχουδιές. Φαντάζονταν τον Πάνα να εμπνέεται και να παίζει αυλό, τη μελωδική του σύριγγα που μάγευε τους θνητούς. Ακριβώς έτσι τον απεικόνισαν εδώ, στο βράχο, και τον καμάρωναν οι λάτρεις του. Λίγο παρακάτω, εκεί που άλλοτε δροσίζαν τη διψασμένη αττική γη τα νερά της πηγής Καλλιρρόης, υπήρχαν στα μεσαιωνικά χρόνια τα ερείπια του ιερού της θεάς του σκότους, της τρίμορφης Εκάτης. Στο σημείο αυτό η σπουδαιότερη πηγή της αρχαίας Αθήνας, η Καλλιρρόη, έριχνε τα νερά της και διαμόρφωνε μια φυσική στέρνα, τον Βούθουλα. Εδώ τα παιδιά της περιοχής έκαναν το λουτρό τους με τα άλλοτε ιερά νερά της Καλλιρρόης. Στα τέλη του περασμένου αιώνα οι Χριστιανοί θέλησαν να ξορκίσουν την αρχαία θεά του σκότους και πάνω στα απομεινάρια του εθνικού ιερού έκτισαν μια όμορφη εκκλησούλα, αφιερωμένη στη χάρι μιας αγίας γεμάτης φως, της Αγίας Φωτεινής.

Κάτω από τους Στύλους του Ολυμπίου Διός και κοντά στο ναΐσκο της Αγίας Φωτεινής υπήρχε άλλοτε η πιο φημισμένη πηγή της αρχαίας Αθήνας, η Καλλιρρόη. Την ωραία ροή σημαίνει ετυμολογικά η ονομασία της πηγής και ήταν φυσικό να αποκαλέσουν Καλλιρρόη την πηγή, που με τα άφθονα καθάρια νερά της δροσίζε τους Αθηναίους της αρχαιότητας. Ο Πλίνιος μας πληροφορεί ότι το νερό της ήταν «ψυχρότερον του εν τω φρέατι, τω κειμένω εν τω περιβόλω του Διός», έτσι η πηγή φημιζόταν και για τη δροσιά των νερών της. Εξ άλλου, όπως μαθαίνουμε από το ρήτορα Ισοκράτη, οι αρχαίοι Αθηναίοι χρησιμοποιούσαν τα νερά της για να ψύξουν το κρασί τους. Δικαίως λοιπόν οι άνθρωποι της Αθήνας θεοποίησαν την πηγή της Καλλιρρόης και ο Φειδίας έπλασε τη μορφή της πάνω στο δυτικό αέτωμα του Παρθενώνα, ανάμεσα στους θεούς και τους ημίθεους και η πηγή της Καλλιρρόης πέρασε στην αιωνιότητα.

Ο ναός της Αρτέμιδος Αγροτέρας

Στον Ιλισσό, πάνω από το σημερινό Κολυμβητήριο, στα βράχια της λεωφόρου Αρδηττού, ξεχώριζε στην αρχαιότητα ο καλλιμάρμαρος ναΐσκος της Αρτέμιδος Αγροτέρας. Με την περίσσια χάρι του αναμφισβήτητα κατείχε εξαιρετική θέση στην ιστορία της ελληνικής αρχιτεκτονικής. Ο μύθος λέει πως μέσα σε αυτόν τον καταπράσινο λόφο του Ιλισσού κυνήγησε η θεά Άρτεμις όταν πρωτοήρθε από τη Δήλο, γι' αυτό το λατρευτικό άγαλμά της έδειχνε την κυνηγέτιδα θεά με τόξο στα χέρια. Εδώ η Άρτεμις λατρευόταν ως Αγροτέρα ή Αγραία, που σημαίνει θεά της άγρας, δηλαδή του κυνηγιού· και η ιερή περιοχή ονομαζόταν Αγρα ή Άγραι. Στον ίδιο ιερό χώρο λατρεύονταν η θεά Δήμητρα και η Κόρη. Μάλιστα, εδώ κάθε Μάρτιο γιορτάζονταν τα εν Άγραι Μυστήρια ή Μικρά Μυστήρια, η προπαρασκευή των Ελευσινίων. Οι μύστες, ανάμεσα σε άλλες τελετουργίες, έκαναν καθαρισμούς με τα ανοιξιάτικα, πλούσια νερά του ποταμού.

Κάθε χρόνο, περίπου στα μέσα του Σεπτεμβρίου, γινόταν εδώ μια μεγάλη γιορτή σε ανάμνηση της νίκης στο Μαραθώνα. Η παράδοση λέει πως οι Αθηναίοι, πριν αγωνιστούν εναντίον των Περσών στο Μαραθώνα, έταξαν στη θεά Άρτεμις πως, αν τους βοηθήσει να νικήσουν τους βαρβάρους, θα θυσιάζουν κάθε χρόνο προς τιμήν της τόσα κατσίκια, όσοι θα είναι οι εχθροί που θα σκοτώσουν. Επειδή οι νεκροί ει-



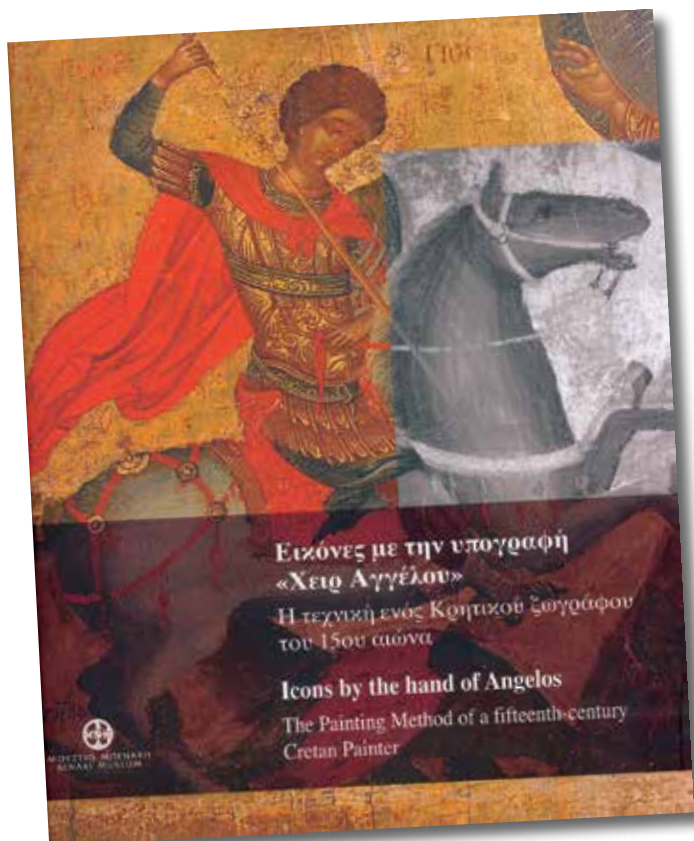
Το Ολυμπεϊόν από τα ΒΑ. James Robertson, 1853-1854

σβολείς ήταν πολυάριθμοι, οι θριαμβευτές Αθηναίοι αποφάσισαν να θυσιάζουν συμβολικώς 500 κατσίκια. Μάλιστα, για το ευχλεές γεγονός της νίκης στο Μαραθώνα η θεά Άρτεμις λατρεύτηκε και ως Εύκλεια.

Ο ναός έμοιαζε καταπληκτικά με αυτόν της Αθηνάς Νίκης πάνω στον Ιερό Βράχο της Ακροπόλεως. Λέγεται ότι ήταν πρωμιότερος εκείνου και καλλιτεχνημένος από τον ίδιο αρχιτέκτονα, τον Καλλικράτη (σήμερα αυτή η άποψη αμφισβητείται). Ήταν ένας κομψότατος ναΐσκος, αμφιπρόστυλος, με τέσσερις ιωνικούς κίονες στις δυο στενές πλευρές. Τα άσπρα πεντελίσια μάρμαρά του άστραφταν κάτω από το φως του αττικού ουρανού και πρόβαλλαν εντυπωσιακά μέσα στον καταπράσινο λόφο. Όταν ο Χριστιανισμός εδραιώθηκε, ο ναΐσκος μοιραίως άλλαξε προσανατολισμό, όψη και λατρεία και αφιερώθηκε στην Παναγία. Στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας αυτή την πρωτότυπη εκκλησούλα την ονόμασαν Παναγιά στην Πέτρα. Στα 1674 ήλθε στην Αθήνα γαλλική αποστολή με επικεφαλής το μαρκήσιο de Nointel για να απεικονίσουν το μνημείο. Οι γάλλοι επισκέπτες εκκλησιάστηκαν με τα καθολικά πρότυπα στην απόμερη Παναγιά στην Πέτρα. Οι ορθόδοξοι Αθηναίοι θεώρησαν την εκκλησούλα «μολεμένη» και δεν ξαναλειτούργησαν σε αυτήν! Το 1778 κατεδαφίστηκε με εντολή του τούρκου βοεβόδα Χασεκί και το βυζαντινό οικοδομικό της υλικό μαζί με τα μαρμαρίνα λείψανα του αρχαίου ναού της Αγροτέρας Αρτέμιδος χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή του τουρκικού τείχους του Χασεκί. Έμεινε όμως σχεδιασμένη για πάντα πάνω στα χαρτιά των ξένων περιηγητών Stuart και Revett που την απαθανάτισαν. [Συνεχίζεται στο επόμενο τεύχος]

Άρτεμις Σκουμπουρδή

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ



Εικόνες με την υπογραφή «Χειρ Αγγέλου».
Η τεχνική ενός Κρητικού ζωγράφου του 15ου αι.
 Χρύσα Βουρμποπούλου, Λένα Βρανοπούλου, Αλεξάνδρα-Ελένη Καλλιγιά, Καλυψώ Μιθάνου (επιμ.)
 Μουσείο Μπενάκη
 Χρόνος Έκδοσης: 2009
 ISBN: 978-960-476-016-9
 (Ελληνικά/Αγγλικά)

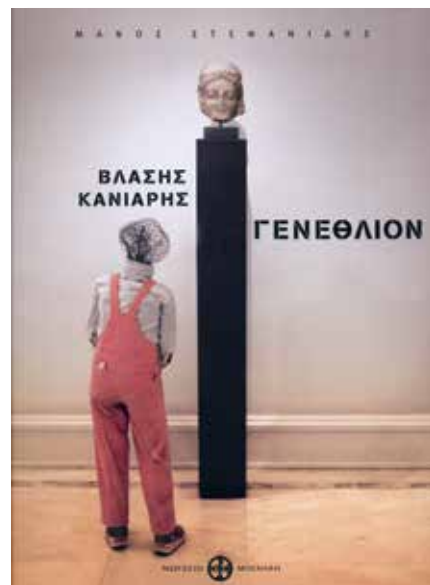
Δια του Γένους τον Φωτισμόν.
Αγγελίες προεπαναστατικών
εντύπων (1734-1821) από τα
κατάλοιπα του Φίλιππου Ηλίου
 Πόπη Ποπέμ (επιμ.)
 Μουσείο Μπενάκη
 Χρόνος Έκδοσης: 2008
 ISBN: 978-960-476-017
 (ISSN: 1790-7578)
 (Ελληνικά)



Κώστας Μπαλάφας.
Η χώρα μου
 (συλλογικό έργο)
 Εκδόσεις Ποταμός,
 Μουσείο Μπενάκη
 Χρόνος Έκδοσης: 2008
 ISBN: 978-960-6691-34-8
 (Ελληνικά)

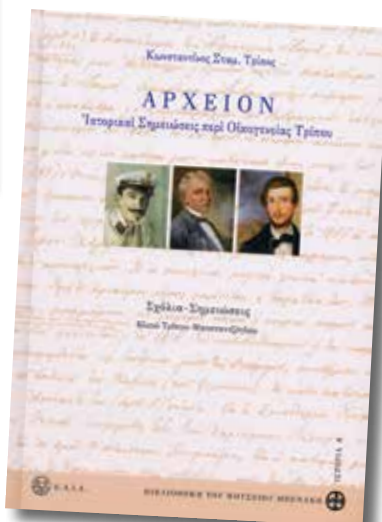
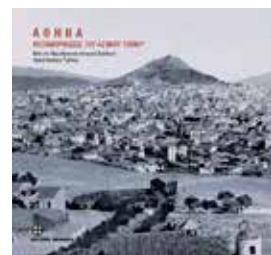
Βλάσης Κανιάρης
- Γενέθλιον

Μάνος Στεφανίδης
 Μουσείο Μπενάκη
 Χρόνος Έκδοσης:
 2008
 ISBN: 978-960-
 476-012-1
 (Ελληνικά)



Με σεβασμό και ασέβεια. Ένα
κείμενο και ένα χατίρι για τον
Φ. Ηλίου και τον Κ.Θ. Δημαρά
 Πόπη Ποπέμ
 Μουσείο Μπενάκη
 Χρόνος Έκδοσης: 2009
 ISBN: 978-960-476-024-4
 (Ελληνικά)

Αθήνα. Μεταμορφώσεις του
αστικού τοπίου. Από τη Νεο-
ελληνική Ιστορική Συλλογή
Κωνσταντίνου Τρίπου
 (συλλογικό έργο)
 Μουσείο Μπενάκη
 Χρόνος Έκδοσης: 2009
 ISBN: 978-960-476-029-9
 (Ελληνικά)



Αρχείον. Ιστορικοί
Σημειώσεις περί
οικογενείας Τρίπου
 Αικατερίνη Κουμαριανού
 (επιμ.)
 Μουσείο Μπενάκη
 Χρόνος Έκδοσης: 2009
 ISBN: 978-960-476-028-2
 (Ελληνικά)



Η Αθήνα κατά τη Ρωμαϊκή Εποχή
Μουσείο Μπενάκη
4ο Παράρτημα
 Στάυρος Βήζος (επιμ.)
 Μουσείο Μπενάκη
 Χρόνος Έκδοσης: 2008
 ISSN: 1109-4109
 (ISBN 978-960-476-002-2)
 (Ελληνικά/Αγγλικά/Γερμανικά)

Τα Ιστορικά 49
 Εκδοτικός Οίκος Μέλισσα,
 Μουσείο Μπενάκη
 Χρόνος Έκδοσης: 2008
 ISSN: 1105-1663
 (Ελληνικά)

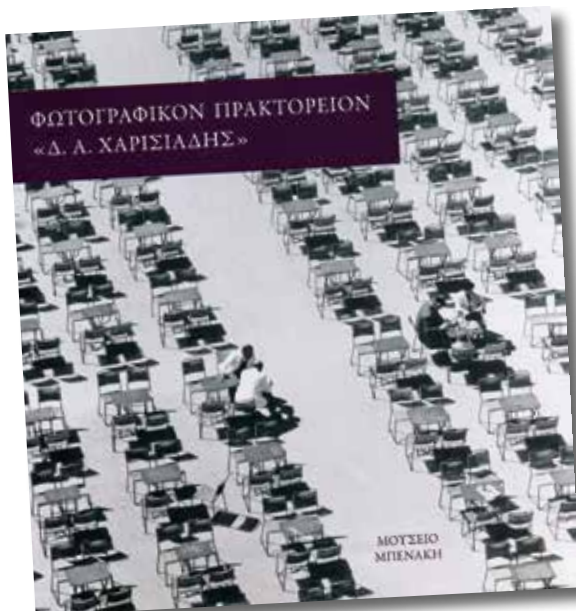
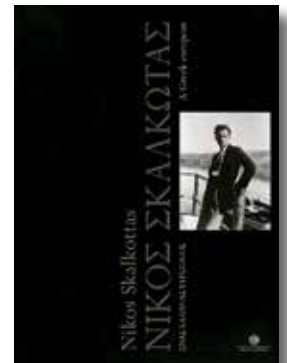


Μουσείο Μπενάκη 7 (2007)
 Μουσείο Μπενάκη
 Χρόνος Έκδοσης: 2008
 ISSN: 1109-4109
 (Ελληνικά)



Άννα Κινδύνη 1914-2003
 (συλλογικό έργο)
 Μουσείο Μπενάκη
 Χρόνος Έκδοσης: 2009
 ISBN: 978-960-476-021-3
 (Ελληνικά)

Νίκος Σκαλκώτας. Ο Έλληνας Ευρωπαίος
 Χάρης Βρόντος (επιμ.)
 Μουσείο Μπενάκη
 Χρόνος Έκδοσης: 2009
 ISBN: 978-960-476-015-2
 (Ελληνικά/Αγγλικά)



Φωτογραφικόν Πρακτορείον «Δ.Α. Χαρισιάδης»
 (συλλογικό έργο)
 Μουσείο Μπενάκη
 Χρόνος Έκδοσης: 2009
 ISBN: 978-960-476-023-7
 (Ελληνικά)



Από τη χώρα του χρυσόμαλλου δέρατος. Θησαυροί της αρχαίας Κοθχίδας
 Darejan Kachavara,
 Guram Kvirkvelia
 Μουσείο Μπενάκη
 Χρόνος Έκδοσης: 2009
 ISBN: 978-960-476-020-6
 (Ελληνικά)

Σοφοκλής Ελευθερίου Βενιζέλος. Η πολιτική διαδρομή. Το πρόσωπο. Η εποχή
 (συλλογικό έργο)
 Μουσείο Μπενάκη,
 Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών
 «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος»
 Χρόνος Έκδοσης: 2009
 ISBN: 978-960-476-026-8, 978-960-89165-9-3
 (Ελληνικά)



ΣΤΟ ΓΡΑΦΕΙΟ ΤΩΝ ΦΙΛΩΝ ΔΙΑΤΙΘΕΝΤΑΙ ΟΛΕΣ ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ Μ. ΜΠΕΝΑΚΗ ΜΕ ΕΚΠΤΩΣΗ 20% ΓΙΑ ΤΑ ΜΕΛΗ



Ποδηλάτης (1939), Υδατογραφία
Παρακαταθήκη του Ιδρύματος Γιάννη Τσαρούχη

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΕΝΕΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ

ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΚΤΗΡΙΟ

Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 2009
Σταύρος Μπαλτογιάννης



Οκτώβριος - Νοέμβριος 2009
Τριάντα χρόνια δημιουργίας -
Κοσμήματα της Λίνας Φανουράκη
Παρεμβάσεις στις Μόνιμες Συλλογές



Νοέμβριος 2009 - Ιανουάριος 2010
Δημήτρης Πικιώνης - Ζωγραφική

ΚΤΗΡΙΟ ΟΔΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 2009
Δημήτρης Φατούρος. οι νέες πραγματικό-
τητες και η συνεχής αναζήτηση



Δεκέμβριος 2009 - Ιανουάριος 2010
Γιάννης Τσαρούχης - Αναδρομική

ΤΜΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ



ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΚΤΗΡΙΟ

Κουμπάρη 1, Αθήνα
Δευτέρα, Τετάρτη, Παρασκευή,
Σάββατο: 9:00-17:00, Πέμπτη: 9:00-24:00,
Κυριακή: 9:00-15:00
Τηλ. κέντρο: 210-36 71 000,
Fax: 210-36 71 063



ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Κουμπάρη 1, Αθήνα
Δευτέρα - Παρασκευή: 9:00-15:00
Τηλ.: 210-36 21 027 - 029,
Fax: 210-36 42 216



ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ

Εμμανουήλ Μπενάκη 38 και
Στεφάνου Δέλτα, Κηφισιά
Δευτέρα, Τετάρτη-Παρασκευή: 10:00-15:00
Τρίτη: 10:00-17:00
(μετά από τηλεφωνική συνεννόηση)
Τηλ.: 210-80 79 878, Fax: 210-62 06 700



ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ

Πλατεία Φιλικής Εταιρείας 15, Αθήνα
Δευτέρα-Παρασκευή: 9:00-15:00
(μετά από τηλεφωνική συνεννόηση)
Τηλ.: 210-72 11 033, Fax: 210-72 28 465



ΑΡΧΕΙΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

Πειραιώς 138, Αθήνα
Τετάρτη-Παρασκευή: 10:00-13:00
(μετά από τηλεφωνική συνεννόηση)
Τηλ.: 210-34 53 111, Fax: 210-34 53 743



ΚΤΗΡΙΟ ΟΔΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ 138

Πειραιώς 138, Αθήνα
Τετάρτη-Πέμπτη-Κυριακή: 10:00-18:00
Παρασκευή-Σάββατο: 10:00-22:00
Τηλ.: 210-34 53 111, Fax: 210-34 53 743



ΜΟΥΣΕΙΟ ΙΣΛΑΜΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Αγίων Ασωμάτων 22 και Διπύλου 12
Τρίτη, Πέμπτη - Κυριακή: 9:00-15:00
Τετάρτη: 9:00-21:00. Τηλ.: 210-32 51 311



ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ Ν. ΧΑΤΖΗΚΥΡΙΑΚΟΥ-ΓΚΙΚΑ

Δευτέρα-Παρασκευή: 10:00-14:00
(κατόπιν τηλεφωνικής συνεννόησης)
Τηλ.: 210-36 21 225, Fax: 210-36 26 266



ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΓΙΑΝΝΗ ΠΑΠΠΑ

Ανακρέοντος 38, Ζωγράφου
Τρίτη, Παρασκευή, Κυριακή: 10:00-14:00
Τηλ.: 210-77 73 946